

**EESTI ESIMENE ARUANNE LAPSE ÕIGUSTE KONVENTSIOONI LAPSE
MÜÜKI, LASTEPROSTITUTSIOONI JA –PORNOGRAAFIAT KÄSITLEVA
FAKULTATIIVPROTOKOLLI TÄITMISE KOHTA**

SISUKORD

I. SISSEJUHATUS	3
II. LASTE MÜÜGI, PROSTITUTSIOONI JA PORNOGRAAFIA KEELUSTAMINE	16
III. KRIMINAALMENETLUS	22
IV. LAPSOHVRITE ÕIGUSTE KAITSE.....	23
V. LASTE MÜÜGI, PROSTITUTSIOONI JA PORNOGRAAFIA ENNETAMINE.....	29
VI. RAHVUSVAHELINE ABI JA KOOSTÖÖ	36

I. SISSEJUHATUS

1. Käesolev on esimene Eesti Vabariigi aruanne lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja -pornograafiat käsitleva fakultatiivprotokollide täitmise kohta. Aruanne on koostatud ÜRO lapse õiguste komitee 1. veebruaril 2002. aastal 29. istungjärgul vastu võetud juhiste järgi.
2. Eesti ühines lapse õiguste konventsiooniga Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 26. septembri 1991. aasta otsuse alusel, ühinemiskiri anti hoiule ÜRO peasekretärile 21. oktoobril 1991 ning konventsioon jõustus Eesti suhtes 20. novembril 1991. Lapse õiguste konventsiooni tekst on avaldatud Riigi Teataja II osas. Riigi Teatajas avaldatud õigusaktid on kättesaadavad Interneti-aadressil www.riigiteataja.ee. Riigi Teataja II osas avaldatakse välislepingud ning nende eestikeelsed tõlked. Eesti Vabariigi põhiseaduses on määratud kindlaks rahvusvahelise õiguse normide asend Eesti õigussüsteemis. Kui Eesti seadused või muud õigusaktid on vastuolus Riigikogu ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse põhiseaduse (vastu võetud 28. juunil 1992) §-de 3 ja 123 kohaselt välislepingu sätteid. Seega on Riigikogu ratifitseeritud lapse õiguste konventsioon Eesti õigussüsteemi osa ning see on kohtus otsekohaldatav.
3. Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja -pornograafiat käsitlevale fakultatiivprotokollile kirjutas Eesti alla 24. septembril 2003 ja ratifitseeris 2. juunil 2004. Protokoll jõustus Eesti suhtes 3. septembril 2004.
4. Aruande on koostanud Sotsiaalministeerium. Informatsiooni on saadud veel Justiitsministeeriumilt, Siseministeeriumilt, MTÜ-lt Lastekaitse Liit, MTÜ-lt Living for Tomorrow, Tartu Laste Tugikeskuselt, Tallinna Perekeskuselt, Politseiametilt ning teistelt koostööpartneritelt ja institutsioonidelt. Aruande valmimise järel saadeti see tutvumiseks kaheksale vabahendusele, kellel oli võimalus esitada arvamusi ja kommentaare. Edastatud kommentaare ja ettepanekuid on kajastatud aruandes täiel määral.
5. Fakultatiivprotokollis kirjeldatud õigusvastaseid tegusid ja rikkumisi karistatakse karistusseadustiku järgi ning menetlustoiminguid tehakse kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt.
6. Eri seadused määravad laste kaitse eri riskide korral. Laste kaitse väärkohtlemise, hooletusse jätmise ja halva kohtlemise eest on reguleeritud mitmes seaduses, nagu Eesti Vabariigi lastekaitse seadus, alaealise mõjutusvahendite seadus, perekonnaseadus, sotsiaalhoolekande seadus ning pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus. Ohvriabi seadus reguleerib ohvrite toetamise süsteemi ja riiklike hüvitiste maksmist kuriteo ohvritele.
7. Aruandes viidatud Eesti Vabariigi põhiseaduse, karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse, alaealiste mõjutusvahendite seaduse, perekonnaseaduse, sotsiaalhoolekande seaduse ning

pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seaduse tekstid ning samuti teised Eesti Vabariigi õigusaktid on kättesaadavad ingliskeelsetena veebilehel www.legaltext.ee. Läänemeremaade Nõukogu raames elluviidud projektide ning laste müügi, prostitutsiooni ja pornograafia valdkonnas tehtud uuringute kohta leiab infot www.childcentre.info.

8. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 13 kohaselt on igäühel õigus riigi ja seaduse kaitsele ning Eesti riik kaitseb oma kodanikke ka välisriikides. Põhiseaduse § 18 järgi ei tohi kedagi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda ega karistada. Põhiseaduse § 12 kehtestab mittediskrimineerimise põhimõtte, mille järgi on kõik inimesed seaduse ees võrdsed ning kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.

9. Mittediskrimineerimise põhimõte on toodud esile ka Eesti Vabariigi lastekaitse seaduses, mille § 10 kohaselt on lastel võrdne õigus saada abi ja hooldust ning areneda, sõltumata soost ja rahvusest ning sellest, kas nad elavad täispererkonnas või üksikvanemaga, kas nad on lapsendatud või hooldatavad, kas nad on sündinud registreeritud või registreerimata abielust, kas nad on terved, haiged või puudega. Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse järgi on Eesti lastekaitse põhimõtteks alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid. Lapse arvamuse ja osalemisega arvestamise põhimõtet kajastavad seaduse §-d 11 ja 16.

10. Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 14 sätestab lapse kaitse majandusliku, kehalise ja vaimse ekspluateerimise eest. Nimetatud paragrahvi järgi peab laps olema kaitstud majandusliku ekspluateerimise eest ja töö eest, mis on ohtlik, üle jõu käiv või kahjustab tema arengut või segab õppimist. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt ei või laps olla kehalise ega vaimse ekspluateerimise ohvriks. Seaduse § 33 sätestab lapse kaitse seksuaalse kuritarvitamise eest. Sätte kohaselt peab laps olema kaitstud igasuguse seksuaalse ärakasutamise eest, sealhulgas on keelatud täiskasvanu poolt lapse ahvatlemine seksuaaltegevusse, lapse kasutamine prostituudina ning lapse kasutamine pornograafilistel eesmärkidel. Seaduse § 50 kohaselt pole Eestis lubatud lastele toota ega nende hulgas levitada nilbeid (pornograafilisi) esemeid, trükiseid ja filme, samuti on keelatud laste ärakasutamine nilbuste tootmisel ja levitamisel.

11. Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus on vastu võetud nii avalike huvide kui ka laste kaitsmiseks, aga ka sellise institutsiooni loomiseks, kelle pädevusse kuulub teose sisu määramine pornograafiliseks või julmust või vägivalda propageerivaks. Vabariigi Valitsuse määrusega (nr 253, 8. august 2002) on määratud need pädevad asutused, kes peavad kontrollima laste kasutamist töös ja muus tegevuses. Politseiamet kontrollib, et lapsi ei kasutataks neile sobimatus töös või muus neile sobimatus tegevuses, milleks on muu hulgas lapse kupeldamine prostitueerimiseks või kasutamine või kupeldamine pornograafilise sisuga teose valmistamiseks või pornograafiliseks etenduseks. Tööinspektsioon kontrollib, et lapsi ei kasutataks töös, mis oma laadi või tingimuste tõttu ohustab lapse tervist, kõlblust või hariduse omandamist või on talle muul põhjusel ohtlik.

12. Reklaamiseaduse § 9 sätestab laste kasutamise reklaamis, selle lõike 1 kohaselt ei tohi last kasutada reklaamis ilma tema seadusliku esindaja eelneva kirjaliku nõusolekuta. Lisaks nähakse ette sama paragrahvi lõikes 2, et last ei tohi kasutada kauba või teenuse reklaamis, kui reklaamitava kauba müümine või teenuse osutamine lapsele on keelatud, ja lõikes 3, et last ei tohi kasutada reklaamis viisil, mis paljastab lapse suguelundeid.

13. Sotsiaalhoolekande seadus paneb laste hoolekande korraldamise ja laste arenguks soodsa keskkonna loomise kohustuse kohalikule omavalitsusele, kes võtab tarvitusele abinõud nii laste väärkohtlemise juhtude ennetamiseks kui ka vajaliku abi osutamiseks. Sotsiaalhoolekande seaduse § 25 kohaselt saab last eraldada kodust ja perekonnast, kui

- puudused lapse hooldamisel ja kasvatamisel ohustavad lapse elu ja tervist või kui laps ise oma käitumisega seab ohtu oma elu, tervise või arengu;
- perekonna ja lapse suhtes kasutuselevõetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik;
- lapse eraldamine perekonnast toimub lapse huvides.

14. Kodust ja perekonnast eraldatud lapse edasise elukoha, hooldamise ja kasvatamise korraldab valla- või linnavalitsus.

15. 14. juunil 2007 võeti vastu Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse, põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse, sotsiaalhoolekande seaduse, karistusregistri seaduse, erakooliseaduse, kutseõppeasutuse seaduse, koolieelse lasteasutuse seaduse, noorsootöö seaduse, karistusseadustiku, väärteomenetluse seadustiku ja huvikooli seaduse muutmise seadus. Muudatusega keelati haridusasutustes, lasteasutustes, noorsootöö asutustes ning laste sotsiaalteenuste pakkumisel töötada sellistel inimestel, keda on karistatud seksuaalkuriteo toimepanemise eest. Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 33 järgi on lapse seaduslikul esindajal õigus saada teavet teise isiku seksuaalkuritegudes karistatuse kohta, kui tal on selleks lapse kaitsest lähtuv õigustatud huvi. Õigustatud huvi on olemas eelkõige juhul, kui laps viibib teise isiku järelevalve all seadusliku esindaja juuresolekuta.

16. 16. oktoobril 2003 kiitis Vabariigi Valitsus heaks „Lapse õiguste tagamise strateegia“, aastateks 2004–2008. Strateegia on suunatud ÜRO lapse õiguste konventsiooni paremale ja eri valdkondade vahel kooskõlastatud täitmisele Eestis. Lapse õiguste tagamise strateegia eesmärgiks on ÜRO lapse õiguste konventsioonis ja selle lisaprotokollides kajastatud põhimõtete rakendamine sellisel viisil, et kõigi Eestis elavate laste põhi- ja erivajadused oleksid perekonna, kogukonna ja keskkonna toetusel tagatud.

17. Strateegia seab riigile lapse õiguste tagamisel järgmised eesmärgid.

Strateegia I osas keskendutakse lapse põhivajaduste rahuldamisega seotud eesmärkidele:

- 1.1. Igale lapsele tagatakse heaolu ja arenemise võimalus perekeskse lähenemise ning intersektoraalse ja süsteemse koostöövõrgustiku arendamise kaudu.
- 1.2. Igale lapsele tagatakse võrdsed võimalused juurdepääsuks võimete kohasele ja kvaliteetsele haridusele.

1.3. Iga last toetatakse parema tervise ning vaimse, emotsionaalse ja füüsilise heaolu saavutamisel.

1.4. Igale lapsele tagatakse võimalused ja tingimused arendavaks tegevuseks väljaspool perekonda, tasemeõpet ja tööd.

18. Strateegia II osas keskendutakse lapse erivajaduste rahuldamisega seotud eesmärkidele:

2.1. Vähendatakse vaesuses või vaesusriskis elavate laste arvu.

2.2. Tagatakse meetmed puudega lapse kaasamiseks ühiskonda.

2.3. Kasvatustlike erivajadusega lastele luuakse võrdsed võimalused ühiskonnas osalemiseks.

2.4. Luuakse võimalused vähemusrahvusesse või teistesse marginaalsetesse rühmadesse kuuluva lapse integratsiooniks.

2.5. Tagatakse meetmed vanemliku hoolitsuseta lapsele vajaliku abi ja toetuse osutamiseks.

2.6. Tagatakse meetmed lapse väärkohtlemise ennetamiseks ja väärkoheldud lapsele igakülgse abi andmiseks.

19. Punkti 2.6 saavutamiseks:

1) võetakse meetmeid laste väärkohelduks sattumise ennetamiseks;

2) avardatakse kogukonna teadmisi halvasti koheldud lapse paremaks äratundmiseks ning abi andvale institutsioonile teatamiseks;

3) arendatakse välja väärkoheldud laste abistamise süsteem.

20. Strateegia III osa eesmärgid keskenduvad lapse heaolu tagamiseks hästi toimivate süsteemide väljaarendamisele:

3.1. Igale lapsele tagatakse võimalus kasvada perekeskonnas.

3.2. Lapsele luuakse turvaline ja lapsesõbralik arengukeskkond.

3.3. Arendatakse tulemusliku lastekaitse korraldamise süsteem.

21. Iga aasta kohta koostatakse riiklik tegevuskava, mis kajastab strateegias väljatoodud eesmärkide täitmiseks ettenähtud tegevust. 2004. aastast alates on seoses laste müüki, lasteprostitutsiooni ja -pornograafiat käsitleva fakultatiivprotokolli ratifitseerimisega pööratud iga-aastaste tegevuskavade koostamisel ka suuremat tähelepanu laste seksuaalse väärkohtlemise, lastega kaubitsemise ning laste prostitutsiooni ja pornograafia ennetamisele ja nende nähtuste vastu võitlemisele.

22. Lapse õiguste tagamise strateegia ja selle iga-aastaste tegevuskavade koostamiseks, täitmiseks ja järelvalveks on loodud ministriumide töörühm. Töörühmas osalevad Sotsiaalministeeriumi, Haridus- ja Teadusministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Siseministeeriumi, Rahandusministeeriumi, Rahvastikuministri Büroo ja Lastekaitse Liidu esindajad. Iga osaline koordineerib oma valdkonna tegevust ning valvab ülesannete täitmise järele. Tegevuskava koostamine ning selle aruannete esitamine valitsusele on Sotsiaalministeeriumi ülesandeks.

23. Lastekaitse Liit on rõhutanud, et edaspidi peaks töörühm lisaks tegevuskavade täitmise aruannete koostamisele analüüsima ka, mil määral on läbiviidud tegevused aidanud strateegias püstitatud eesmärgi täita või neile lähemale jõuda.

24. Mitmes muus riigi strateegiadokumendis on fakultatiivprotokolli teemad toodud välja kui esmatähtsad tegevussuunad.

25. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2010

Arengusuundades rõhutatakse näiteks riigi vajadust välja töötada süsteem, mis võimaldab lapse kasvukeskkonna puudusi märgata ja kõrvaldada võimalikult vara, samuti abinõud, mis aitavad ennetada põhikoolist väljalangemist. Lisaks nähakse ette kuritegude ohvrite abistamise süsteemi väljatöötamine. Arengusuundades rõhutatakse, et alaealiste suhtes teostatav kriminaalmenetlus peab olema kiire ning et menetlus peab arvestama alaealise seaduslikke huve.

26. Justiitsministeeriumi arengukava kuni aastani 2012

Alaealisi fakultatiivprotokolli artiklite mõistes puudutavad küsimused on strateegias eraldi sõnastatud kriminaalpoliitika peatükis ja järgmiste meetmete kaudu.

27. Meede 3: alaealiste suhtes toimepandavate kuritegude ärahoidmine. Kavandatud on järgmised tegevused:

1. Tegevuspiirangu kehtestamine seksuaalkurjategijatele alaealistega seotud aladel töötamiseks ning seksuaalkurjategijate registri loomine (täidetud 2007).
2. Lähenemiskeelu kohaldamise (sh alaealise ohvri kaitseks) ja alaealiste suhtes toimepandud kuritegudes mõistetud karistuste praktika jälgimine.

28. Meede 4: inimkaubandusega seotud kuritegevuse vähendamine. Kavandatud on järgmised tegevused:

1. Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava 2006–2009 elluviimise kohta kokkuvõtete koostamine igal aastal, inimkaubandusvastase võitluse riikliku võrgustiku ümarlaudade korraldamine ning koostöö arendamine.
2. Inimkaubanduse juhtumitega seotud kuritegude analüüsimine.
3. EL inimkaubanduse vastu võitlemise raamotsuse harmoneerimine (2007).
4. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni lisaprotokolli harmoneerimine (2007).
5. Välisriikide kogemuste analüüs eesmärgiga leida tõhusaid vahendeid inimkaubanduse nõudluse vähendamiseks.
6. Euroopa Nõukogu inimkaubanduse tõkestamise konventsiooniga ühinemine (planeeritud 2008. aasta jooksul).

29. Sotsiaalministeeriumi arengukava 2007–2010

Laste õigustega seotud eesmärgi käsitleb meede 3.1., mille järgi on seatud aastani 2010 järgmised põhieesmärgid:

Tegevus 3.1.1: lastega kaubitsemise vastase tegevuskava rakendamine.

Tegevus 3.1.2: lastele suunatud hoolekandeteenuste arendamine.

Tegevus 3.1.3: tervist toetava ja turvalise arengukeskkonna loomine.

30. Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava 2006–2009

Vabariigi Valitsus kiitis inimkaubanduse vastu võitluse arengukava heaks 26. jaanuaril 2006. Kavas tuuakse välja strateegilised eesmärgid inimkaubanduse vastases võitluses ja määratakse nende eesmärkide saavutamiseks peamised meetmed ja tegevused aastatel 2006–2009. Arengukava üldeesmärk on tõhustada inimkaubanduse vastast võitlust. Selle eesmärgi saavutamiseks on arengukaval 6 strateegilist alameesmärki, millest üks on inimkaubanduse ohvrite abistamine ja rehabiliteerimine. Laste müüki, prostitutsiooni ja pornograafiat ennetav ning tõkestav osa lisati arengukavale 2007. aastal.

31. Arengukavas on kolm konkreetselt lastele suunatud meetet:

- 1) järjepidev lastega töötavate spetsialistide professionaalsuse tõstmine; laste hoolekande asutuste töötajate täienduskoolituste ja lastekaitsetöötajate koolituse korraldamine;
- 2) osalemine Läänemere maade Nõukogu juures asuva riskilaste töörühma töös;
- 3) lapse abivajaduse märkamine ja sekkumine: laste abi- ja infotelefoni käigushoidmine ja laiendamine.

32. Lisaks on meetmed, mille sihtrühmaks on nii täisealised kui ka lapsed (koolitused, loengud, uuringud, inimkaubanduse ennetamise ja ohvrite abistamise nõustamistelefon, koostöö arendamine Eestis ja välisriikidega, jälitusinfo vahetamine, kuritegude tõhusam menetlemine jms). Inimkaubanduse ennetamiseks on tähelepanu pööratud ka alaealiste piiriületusega seonduvale.

33. Laulasmaa 2005. aasta augusti deklaratsioon, mida on uuendatud detsembris 2005 ja märtsis 2006.

Deklaratsioonis on justiitsminister ja siseminister 2005. aastal deklareerinud ühised põhimõtted, lähtudes vajadusest määrata kuritegevuse vastases võitluses kindlaks ühised eesmärgid: vähendada organiseeritud kuritegevuse mõju, suunata alaealisi õigusrikkujaid hoiduma uute õigusvastaste tegude toimepanemisest ning vältida eeskätt laste sattumist kuriteo ohvriks.

34. Justiitsminister ja siseminister peavad vajalikuks käsitleda prokuratuuri ning politsei ühiste eelistustena võitlust:

1. alaealise poolt ning alaealiste suhtes toimepandud kuritegevusega, esmajärjekorras lapsohvritega vägivalda- ja seksuaalkuritegudega;
2. organiseeritud kuritegevusega, esmajärjekorras:
 - 2.1 narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega seotud kuritegevusega;
 - 2.2 inimkaubandusega seotud kuritegevusega.

35. Juulis 2007 toimus siseministri ja justiitsministri kohtumine Laulasmaa deklaratsiooni täitmise arutamiseks. Kohtumisel otsustati, et Laulasmaa deklaratsiooniga sätestatud prioriteete ei ole vaja muuta. Inimkaubanduse puhul tuleb senisest suuremat tähelepanu pöörata ebaseadusliku sissērände ja orjastamise teemadele.

36. Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007–2009

Vabariigi Valitsuse kinnitatud arengukavas on püstitatud peamised eesmärgid alaealiste toimepandava kuritegevuse ennetamiseks ja vähendamiseks aastatel 2007–2009 ning kavandatud selleks vajalikud meetmed ja ressursid.

37. Kogu lapse õiguste tagamisega seotud, sealhulgas laste müüki, prostitutsiooni ja pornograafiat käsitleva fakultatiivprotokolli täitmiseks ettenähtud tegevuses lähtutakse lapse parimatest huvidest ning lapse õigusest elule, turvalisusele ja igakülgele arengule. Lapsesõbralikkus on saanud läbivaks ja oluliseks põhimõtteks ka kriminaal- ja kohtumenetluses. Lapsi puudutavates ettevõtmistes võib samuti näha laste sagedasemat kaasamist neid käsitlevate otsuste tegemisse. Headeks koostööpartneriteks lasteorganisatsioonide esindajatena on näiteks Lastekaitse Liidu noortekogu ja Eesti Õpilasmavalitsuste Liit.

38. Õigusaktide kohaselt tuleb samuti laps ära kuulata teda puudutavate otsuste tegemisel. Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse järgi on lastel õigus enda poolt valitud esindajate kaudu osa võtta lastekaitseprogrammide väljatöötamisest (§ 16).

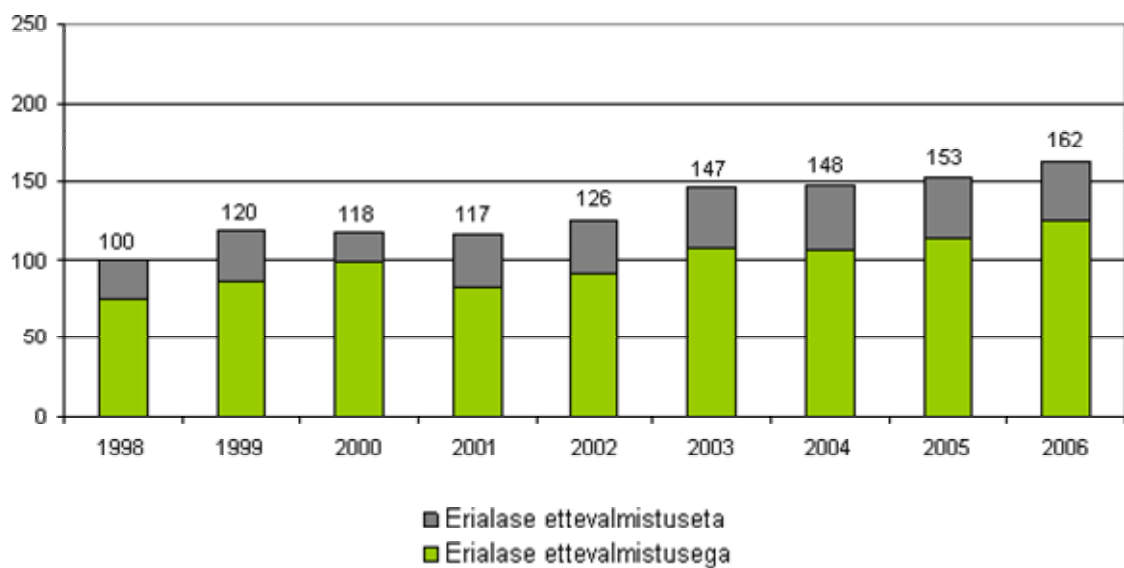
39. Fakultatiivprotokolli täitmine kuulub peamiselt Justiitsministeeriumi, Siseministeeriumi ja Sotsiaalministeeriumi tegevusvaldkonda ja vastutusalasse. Justiitsministeerium ja Siseministeerium vastutavad protokollide nende aspektide täitmise eest, mis puudutavad kriminaalõigust ning kriminaalmenetluse toiminguid. Lastekaitse ja lapse õiguste tagamine, sotsiaalteenuste pakkumine ning soolise võrdõiguslikkuse tagamine on Sotsiaalministeeriumi vastutusalas. Nimetatud ministeeriumid teevad tihedat koostööd teiste ministeeriumide, maavalitsuste, kohalike omavalitsuste, mittetulundusühenduste ja teiste organisatsioonidega, et tagada lapse õiguste parim kaitse.

40. Eesti Vabariigi õiguskantsleri ülesanne on teostada riigis põhiseaduslikkuse järelevalvet. Õiguskantsler täidab praegu ka ombudsmani ülesandeid, realselt jälgib laste õiguste olukorda tema määratud struktuuriüksus.

41. Lastekaitse tagatakse Eestis riiklike, omavalitsuslike ja ühiskondlike organite kaudu. Sotsiaalteenuste korraldamine on sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt Eestis kohaliku omavalitsuse ülesanne. Omavalitsuste korraldada on enamik sotsiaalteenuseid, välja arvatud rehabilitatsiooniteenus ja psüühiliste erivajadustega isikute hoolekanne. Lapsohvritele pakutavate teenuste seas on näiteks varjupaiga teenus, sotsiaalnõustamine ja psühholoogiline nõustamine, tugiisiku teenus jne. Olemasolevate teenuste kvaliteedi ning kättesaadavuse parandamiseks ning uute teenuste arendamiseks pakub riik kohalikele omavalitsustele rahalist tuge. Lisaks on algatatud eeltöö, et Euroopa Sotsiaalfondi vahenditest koolitada sotsiaaltöötajaid arendama ja looma kohalikul tasandil sotsiaalteenuseid.

42. Lastekaitsetöötajad töötavad juhtumikorralduse põhimõttel, seetõttu tegelevad nad ka vägivalda või väärkohtlemise ohvriks langenud laste juhtumitega. Koostöös politsei, medikute, psühholoogide, ohvriabitöötajate ja teiste võrgustikuliikmetega tegeleb lastekaitsetöötaja lapse juhtumiga ning koostab lapsele ja tema perele vajaliku toetuskeemi. Kohalikke omavalitsusi on Eestis kokku 227, hetkeseisuga töötab neis 162 lastekaitsetöötajat, teistes omavalitsustes täidab lastekaitsetöötaja ülesandeid sotsiaaltöötaja. Eesti Vabariigi lastekaitse kontseptsioonis on seatud eesmärgiks jõuda olukorrani, kus oleks 1 lastekaitsetöötaja 1000 lapse kohta, riik pakub toetust kohalikele omavalitsustele sotsiaalteenuste arendamiseks eraldatud summade kaudu.

Joonis 1. Lastekaitsetöötajate arv aastatel 1998-2006¹

43. Mõningaseks probleemiks on, et kõigil lastekaitsetöötajatel ei ole veel erialaharidust. Samal ajal korraldab riik pidevalt erialaseid täienduskoolitusi, mille kaudu on saanud enamik lastekaitsetöötajaid vajaliku professionaalse pädevuse.

44. 0–17-aastased moodustasid 1. jaanuari 2007 seisuga kogurahvastikust 19,3%. 2006. aasta lõpuks oli lastekaitsetöötajaid kohalikes omavalitsustes kokku 162. Võttes aluseks laste arvu, on 2007. aastal ühe lastekaitsetöötaja kohta Eestis 1596 last.

45. Mittetulundusühendused on Eestis väga aktiivsed projektide ja kampaaniate elluviijad, samuti selliste teenuste pakkujad, mis seonduvad laste müüki, prostitutsiooni ja pornograafiat käsitleva fakultatiivprotokolli eesmärkide täitmisega. Olulisemad selles valdkonnas tegutsevad mittetulundusühingud on Lastekaitse Liit, Tartu Laste Tugikeskus, Tallinna Laste Tugikeskus, Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus – ENUT, Aidsi Ennetuskeskus ja Living for Tomorrow.

¹ Sotsiaalministeeriumi statistika

46. Laste müügi, prostitutsiooni ja pornograafia temaatikat on Eesti meediaväljaannetes viimastel aastatel järjest rohkem kajastatud ning on märgata meedia huvi laste seksuaalse ahistamisega seotud sündmuste vastu. Eelkõige on kajastused siiski juhtumipõhised: kirjeldatakse laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumeid kui sensatsioonide. Sageli identifitseeritakse sellistes kajastustes lisaks süüdimõistetud isikutele ka kahtlustatavad isikud, mis võib samas aga võimaldada lapsohvrite tuvastamist ning häirida kriminaalmenetluse käiku. Ehkki ajalehtedes on esinenud laste seksuaalse väärkohtlemise temaatika sensatsioonilise taotlusega käsitlusi, on suuremad päevalehed pööranud delikaatsete uudiste edastamisel enam tähelepanu eetilistele printsiipidele.

47. Probleemiks võib pidada, et konkreetsete juhtumite kõmulise kajastamise kõrval on oluliselt vähemal määral valdkonda analüüsivaid ning inimestele laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamise, vältimise ja lahendamise võimalustest teavet andvaid meediakajastusi. Sotsiaalministeeriumi toel on ilmunud Eesti Päevalehe vahelehed vägivalla teemadel. 2007. aasta veebruaris ilmus Sotsiaalministeeriumi ja Tallinna Laste Tugikeskuse koostöös Eesti Päevalehes eraldi vaheleht laste seksuaalse väärkohtlemise teemal.

48. Avalikkuse teadlikkust laste väärkohtlemise märkamiseks, sellest teatamiseks ja selle ennetamiseks on suurendatud mitmesuguste kampaaniate ja teavitussürituste (näiteks kampaania „Ära löö last”, „Kui armastus teeb haiget”, „Laps ei ole nukk”, „Kasvame koos”) ning diskussioonide kaudu meedias.

49. Eri tegevusvaldkondade spetsialiste ja ametnikke on pidevalt koolitatud, et pakkuda teadmisi laste õiguste, inimkaubanduse, seksuaalse väärkohtlemise ja muudel vägivallaga seonduvatel teemadel. Koolitatud on lastekaitsetöötajaid, sotsiaaltöötajaid, psühholooge, meedikuid, õpetajaid ja hoolekandeesutuste töötajaid tööks seksuaalselt väärkoheldud või kaubitsetud lastega.

50. Olulist tähelepanu on viimastel aastatel pööratud politseitöötajate, prokuröride ja kohtunike koolitamisele. Alates 2003. aastast on politseinikud osalenud järjepidevalt kõrgkoolide, valitsusasutuste ja mittetulundusühenduste korraldatud seminaridel ja koolitustel. Samuti on politseiametnikud osalenud Eesti sotsiaalprogrammi ja Euroopa Liidu AGIS projekti „EL lastekaitse standardid” („EU child protection standards”) raames korraldatud koolitusseminaril.

51. 2004. aasta suvel käivitatud PHARE projekti „Menetluse arendamine kaasates digitaaltõendit” („Improving Investigation Involving Digital Evidence”) raames koolitati politseitöötajaid, täiendati tehnilist varustust ning muretseti digitaaltõendite analüüsimist võimaldavad vahendid ka politseiprefektuuridesse. Muu hulgas koolitati politseid avastama lapspornot Internetis. Lapsi käsitlevaid koolitusseminare on politseis pidevalt toimunud alates 2004. aastast. Politseis ja prokuratuuris on erikoolituse saanud töötajad, kes viivad läbi alaealiste kriminaalmenetlust ja laste intervjuerimist. Alaealiste intervjuerimiseks on loodud spetsiaalsed ruumid, mis on lapsesõbralikud ja millel on vajalik tehniline varustus.

52. 6–10-aastastele lastele saavad koolid ja lasteaiad tellida laste väärkohtlemise ennetamise programmi (child assault prevention programme; CAP), mille raames antakse lastele teadmisi ja oskusi ohuolukordade äratundmise ja nendes reageerimise kohta. Programmi on Eestis rakendatud Tartu Laste Tugikeskuse vedamisel aastast 2000 ning selle raames on teiste mittetulundusühingute kaasabil koolitatud programmi läbiviijaid Eesti eri piirkondades ning lapsi lasteaedades ja koolides üle Eesti.

53. Lapsevanemate koolitusi korraldab MTÜ Perekoolitusühing Sina ja Mina, kes tugineb Thomas Gordoni lapsevanemate koolituse metoodikale PET. Nimetatud programm jõudis Eestisse 1990. aastate alguses Soomest, soomlased koolitasid Eestis välja lastevanemate treenerid ning 2004. aastani toimusid koolitused eri piirkondades ilma koordineerimiseta ja tulenevalt koolitajate enda initsiatiivist. 2004. aastal käivitas MTÜ Perekoolitusühing Sina ja Mina lapsevanemate koolitamise süsteemi, korraldas uusi koolitusi treeneritele ning hakkas tegema koostööd teiste mittetulundusühingutega ja riigiga. Koolituse eesmärgiks on õpetada lapsevanemaid märkama lapse probleeme, lahendama tõhusalt konflikte ning pakkuda vanemale sotsiaalseid oskusi ja praktilist tuge lapsega paremaks suhtlemiseks. Perekeskusel on ligi 60 koolitajat, kes tegutsevad üle Eesti. Perekeskuse koolitusprogramme toetab Sotsiaalministeerium, võimaldades vähemkindlustatud peredel koolituses osaleda.

54. Perekoolitusühingu Sina ja Mina korraldatud koolitusprojekti raames koolitati 2006. aastal kokku 21 koolitusrühma neljas maakonnas (Lääne-Virumaal, Viljandimaal, Võrumaal ja Tartumaal), koolitustes osales 275 lapsevanemat. 2006. aasta veebruarist kuni 2007. aasta jaanuarini viidi läbi ka 6 koolitust sotsiaaltöötajatele, et tutvustada lapsevanemate koolituse sisu ja vajadust rakendada seda mudelit piirkondade lapsevanematele. Kokku koolitati 2006. aastal 93 kohaliku omavalitsuse sotsiaal- ja peretöötajat Lääne-Virumaal, Viljandimaal, Võrumaal ja Tartumaal.

55. Aastatel 2001–2005 puudus politseisüsteemis perevägivalla kohta ülepolitseiline statistika. 2004. aastal hakkas Lääne Politseiprefektuur (Lääne Politseiprefektuuri teeninduspiirkond hõlmab Eesti läänepiirkonnas paiknevaid maakondi ja lisanduvalt riigi keskel asuvat Järva maakonda) oma initsiatiivil tegelema perevägivalla temaga ja pidas ka oma territooriumi kohta selles valdkonnas arvestust. Kokku registreeriti 2004.–2005. aastal asjakohases piirkonnas 754 perevägivalla juhtumit. Poolte juhtumite puhul olid peres ka lapsed. Vägivaldsetes peredes olid 82% juhtumitest lapsed vägivalla tunnistajateks.

56. 2004. aastal tegid Tartu Ülikooli uurijad (K. Soo ja D. Kutsar) koostöös Sotsiaalministeeriumi, Läänemere maade Nõukogu riskilapse koostöövõrgustiku ja Tartu Laste Tugikeskusega uuringu „Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas”. See oli esimene nii suure valimi ja representatiivsusega selle valdkonna uuring Eestis. Uurimus selgitas noorte suhtumist seksuaalsesse väärkohtlemisse, noorte väärtushinnanguid ning laste seksuaalse ärakasutamise ulatust Eestis. Uurimus oli kaasatud rahvusvahelisse Läänemere riike haaravasse võrdlusuuringusse. Rahvusvaheline aspekt võimaldab võrrelda uurimuse tulemusi ja kujundada ühiseid laste väärkohtlemist

ennetavaid strateegiaid Läänemere regioonis. Uuringus osales 1943 üldharidus- ning kutsekoolide õpilast vanuses 16–19 aastat.

57. Prostitutsiooni ilminguid ja kogemusi uuringust 16-aastaste kohta ei selgunud. 17-aastastest vastanutest väitis 0,2%, et on teinud tasu eest oraalseksi ning olnud tasu eest ka seksuaalvahekorras. Küll aga selgus, et 2,2% 16-aastastest ning 2,9% 17-aastastest noortest peab tasu eest seksuaalvahekorras olemist võimalikuks. Uuringus küsiti ka noorte hinnangut laste ja täiskasvanute vahelise seksuaalsuhte kohta ning tulemustest ilmses, et vene noored on meelestatud selles suhtes oluliselt liberaalsemalt kui eesti noored.

Tabel 1. Seksuaalse väärkohtlemise liikide esinemissagedus soo ja rahvuse järgi (N; %)²

Väärkohtlemise liik	Eesti poiss		Eesti tüdruk		Vene poiss		Vene tüdruk		Kokku %
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Keegi on eksponeerinud ennast alasti respondentile	61	9,4	112	15,7	9	3,9	25	7,2	10,8
Keegi on respondentile käperdatud	70	10,8	305	42,8	12	5,2	102	29,6	25,3
Keegi on sundinud respondentit masturbeerima	5	0,8	4	0,6	2	0,9	7	2	0,9
Respondentile on sunnitud olema suguühites	3	0,5	44	6,2	4	1,7	28	8,1	4,1
Respondentile on sunnitud tegema oraalseksi	4	0,6	23	3,2	3	1,3	10	2,9	2,1
Respondentile on sunnitud tegema anaalseksi	2	0,3	12	1,7			8	2,3	1,1

58. Uuringu põhjal oli peaaegu iga viies vastaja kogunud ühte seksuaalse väärkohtlemise liiki. Valdavalt oli väärkohtleja ainult respondentile tuttav inimene (57% vastanutest). 28% oli väärkohelnud võõras isik ja 9% perekonnatuttav või -sõber.

Tabel 2. Pornograafilise materjali kättesaadavuse allikad ja liigid soo ja rahvuse järgi (N; %).³

	Eesti poiss		Vene poiss		Eesti tüdruk		Vene tüdruk		Kokku %
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Millistest allikatest leiab nooruk pornograafilist materjali?									
Ajakirjadest	441	68,3	91	39,4	350	49,2	102	29,6	50,9
Filmidest kaabel või SAT-TV vahendusel	400	61,9	117	50,6	323	45,4	128	37,1	50,1
Laenutatud või isiklikult videofilmilt	152	23,5	34	14,7	79	11,1	24	7	14,9
Internetist	449	69,5	149	64,5	160	22,5	70	20,3	42,8

² "Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas" (K.Soo, D.Kutsar 2004).

³ "Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas" (K.Soo, D.Kutsar 2004) .

Millist liiki pornograafilist materjali vaadatakse?									
Seks täiskasvanud mehe ja naise vahel	546	84,5	173	74,9	477	67	190	55,1	71,7
Seks kahe samast soost täiskasvanu vahel	185	28,6	32	13,9	163	22,9	48	13,9	22,1
Seks koos vägivalla või jõu kasutamisega	32	5	8	3,5	29	4,1	5	1,4	3,8
Seks täiskasvanute ja laste vahel	25	3,9	12	5,2	3	0,4	4	1,2	2,3
Seks loomadega	37	5,7	9	3,9	13	1,8	6	1,7	3,4
Grupiseks	220	34,1	68	29,4	156	21,9	59	17,1	26

59. Kuna laste ja noorte hoiakud prostitutsiooni ning pornograafia valdkonnas on suhteliselt tolerantsemad, on seda olulisem noorte seksuaalhariduse temaatika. Noorte harimiseks seksuaalvallas ning seksuaalprobleemide korral nõustamisteenuse pakkumiseks on Eesti Seksuaaltervise Liit loonud kuni 24-aastastele noortele üle Eesti 16 nõustamiskeskust.

60. 2006. ja 2007. aastal on Justiitsministeerium korraldanud kriminoloogia- ja karistusõiguslaste tudengitööde konkursse, kuhu on laekunud ka alaealiste poolt ning alaealiste suhtes toimepandud kuritegusid ning valdkonna õiguslikku reguleerimist analüüsivaid töid (nt pedofiilia, lastest tunnistajate küsitlemise, alaealiste noorte alkoholi tarbimise ning eritingimusi vajavate tütarlaste vägivalla mõiste ja tähenduse tõlgendamise teemadel). Parimad tööd avalikustatakse Justiitsministeeriumi veebilehel.

61. Näide Eesti viimaste aastate raskeimast laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumist ning kohtulahendist, mida kajastati ka meediaväljaannetes. Seda iseäranis seetõttu, et süüdimõistetud pedofiil oli avalikkusele tuntud tegelane.

62. Harju Maakohus mõistis 21. detsembril 2006 T.H.L.-i süüdi karistusseadustiku § 121, § 142 lg 2, § 146, § 145, § 177 lg 1 ja § 178 lg 1 järgi. Kahekümnes kuriteoepisoodis määrati T.H.L.-le karistuseks viis aastat, millest arvati lühimenetluse tõttu maha üks kolmandik, lõplikuks karistuseks jäi kolme aasta ja nelja kuu pikkune vangistus. Tegemist oli selliste kuritegude eest maksimaalse karistusega. T.H.L oli endine poistekoori mänedžer, kes kasutas aastatel 2002–2006 sugulise kire rahuldamiseks kolme poissi, kes olid kõik korralikest kodudest ning kelle vanematega ta sai hästi läbi. Oma ohvritega tutvus T.H.L mitmel moel. Ühte poissi palus ta näiteks modelliks reklaambrošüüri. Sõpruse arenedes kutsus ta poisse endaga kaasa eksootilistesse paikadesse puhkama. Eestis olles ööbiti hotellides, kus T.H.L. magas poisiga ühes voodis. Ühte 13-aastast last ta ka peksis sadistlikult, mida tõestasid tema kodust leitud kolm videolinti. Tegemist oli esimese kohtulahendini jõudnud juhtumiga, kus isik tunnistati süüdi tegude toimepanemise eest, mis on käsitatavad seksuaalse sadismina.

63. T.H.L vaidlustas enda süüditunnistamise ja karistamise karistusseadustiku § 145 järgi Tallinna Ringkonnakohtus ning Riigikohtus. Riigikohus saatis kriminaalasja uueks arutamiseks Harju Maakohtule. Riigikohus leidis, et alamaastme kohtud on tunnistades T.H.L süüdi välisriikides karistusseadustiku § 145 ettenähtud kuritegude toimepanemises

jätanud kontrollimata, kas need teod on vastavates välisriikides karistatavad. Menetlus esimese astme kohtus kestab (seisuga märts 2008).

64. Eestis on laste seksuaalse väärkohtlemise problemaatikat hakatud alles viimastel aastatel süsteemsemalt käsitlema, seda eri valdkondade spetsialistide koostöö korraldamisel, politseiametnike väljaõpetamisel ning väärkoheldud laste abistamise teenuste arendamisel. Teemaga on tegelenud psühholoogid, meedikud ja politseiametnikud ka varem, kuid väljaõpe ning teadlikkus, samuti seadusandlus on olnud puudulik. Väga positiivne on olnud mittetulundusühingute aktiivsus teenuste algatamisel ja arendamisel. Tartu Laste Tugikeskus alustas väärkoheldud laste ja nende perede abistamist 1995. aastal ning Tallinna Laste Tugikeskus on pakkunud väärkoheldud laste psühholoogilise nõustamise teenust alates 1998. aastast. Mõlemad organisatsioonid on olnud aktiivsed ühiskonna teadlikkuse suurendamisel ja koolituste korraldamisel eri valdkondade spetsialistidele, kaasa arvatud politseiametnikele ja uurijatele.

65. Samuti võib positiivse arenguna välja tuua tendentsi, et laste vastu suunatud kuritegude avastamine ja laste toimepandavate kuritegude ennetamine on olnud viimastel aastatel ka parlamendi prioriteediks. Viimastel aastatel on täiendatud ja uuendatud nii karistusseadustikku kui ka kriminaalmenetluse seadustikku. Tõhustunud on kuritegude varasem avastamine ning kriminaalmenetlus on muutunud kiiremaks ja efektiivsemaks. Riik on panustanud õigusorganites tegutsevate ametnike koolitusele ja väljaõppele ning seetõttu on olemas eriväljaõppe saanud politseiuurijad ja prokurörid, kes on pädevad laste asjades.

66. Riigi ülesanded järgnevateks aastateks laste müügi, prostitutsiooni ja pornograafia tõkestamisel on parandada teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti, tõsta eri valdkondade spetsialistide professionaalsust, suurendada ühiskonna teadlikkust ning arendada koostöövõrgustikke nii riigisiselisel kui ka rahvusvahelisel tasandil.

67. Teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamiseks on vaja muuta seksuaalselt väärkoheldud laste abistamise süsteem selliseks, et väärkohtlemise ohvriks langenud laps ei saaks süsteemi poolt lisatraumasid. Praegu tegeleb seksuaalselt väärkoheldud lapsega mitu eraldipaiknevat ametkonda, eesmärgiks on luua olukord, kus laps saaks kõik vajalikud teenused ühest kohast.

68. Teenuste kättesaadavuse suurendamise puhul on oluline laiendada psühholoogilise nõustamise ja teraapia võimalusi.

II. LASTE MÜÜGI, PROSTITUTSIOONI JA PORNOGRAAFIA KEELUSTAMINE

69. Eesti õigusaktide kohaselt on laste müük, prostitutsioon ja pornograafia keelustatud. Fakultatiivprotokolli artikli 3 lõikes 1 loetletud teod ja toimingud on karistatavad karistusseadustiku alusel.

70. Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse järgi on laps alla 18-aastane isik.

71. Lapse müümise või ostmise eest karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega. Kui lapse müügi või ostu paneb toime juriidiline isik, siis karistatakse rahalise karistusega (karistusseadustiku § 173).

72. Pornograafilise teose puhul on karistatav noorema kui neljateistaastase isiku kasutamine modellina või näitlejana pornograafilise või erootilise pildi, filmi või muu teose valmistamisel ning noorema kui kaheksateistaastase isiku kasutamine modellina või näitlejana pornograafilise pildi, filmi või muu teose valmistamisel (karistusseadustiku § 177). Pornograafilise teose puhul kaitstakse kuni 18-aastast isikut, erootilise teose puhul kuni 14-aastast isikut.

73. Lapsporno käsitatakse noorema kui kaheksateistaastase isiku pornograafilises või noorema kui neljateistaastase isiku pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamist või hoidmist, teisele isikule üleandmist, näitamist või muul viisil kättesaadavaks tegemist. Sellise teo eest karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. Kui teo paneb toime juriidiline isik, siis karistatakse rahalise karistusega (karistusseadustiku § 178)

74. Eestis tegutseva MTÜ Inimõiguste Teabekeskuse seisukoha järgi on asjaolu, et Eestis käsitatakse lapsporno noorema kui kaheksateistaastase isiku pornograafilises situatsioonis kujutavat teost, tunnistuseks, et Eesti võitleb aktiivselt lapsporno vastu. Selline vanuseline täiendus jõustus karistusseadustikus 16. juulil 2006.

75. Lapseealise seksuaalse ahvatlemisena käsitatakse nooremale kui neljateistaastasele isikule pornograafilise teose või selle reproduktsiooni üleandmist, näitamist või muul viisil teadvalt kättesaadavaks tegemist või sellise isiku nähes suguühendusse astumist või muul viisil teadvalt tema seksuaalset ahvatlemist. Sellise teo eest karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. Kui teo paneb toime juriidiline isik, siis karistatakse rahalise karistusega. (karistusseadustiku § 179)

76. Alaealise prostitutsioonile kaasaaitamisena käsitatakse vahendamist, ruumi andmist või muul viisil noorema kui kaheksateistaastase isiku prostitutsioonile kaasaaitamist. Sellise teo eest karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega (karistusseadustiku §176). Alaealise prostitutsioonile kallutamiseks käsitatakse ahvatlemist, ähvardamist või muu teoga noorema kui kaheksateistaastase isiku

mõjutamist alustama või jätkama prostitutsiooniga tegelemist. Sellise teo eest karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega. (karistusseadustiku §175)

77. 1. veebruaril 2007 jõustunud karistusseadustiku täiendusega lisati seadusesse § 268¹, mis kriminaliseerib prostitutsioonile kaasaaitamise. Kui isik paneb toime alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise, siis on võimalik teda karistada kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega.

78. MTÜ Inimõiguste Teabekeskus on rõhutanud, et Eestis on lasteprostitutsioonil kaks väljundit. Esiteks on võimalik, et alaealised näevad seksuaalteenuste osutamist (ajutiselt) kui raha teenimise võimalust. MTÜ on seisukohal, et sellise nähtuse vastu on Eesti õigusaktide alusel võidelda võimatu ning kasu toovad vaid kasvatuslikud abinõud, sealhulgas koolipsühholoogide ja sotsiaaltöötajate tegevus, ning sotsiaalkindlustussüsteemiga seotud abinõud.

79. Teisalt toob MTÜ välja alaealiste poolt seksuaalteenuste osutamise vahendajate abiga, mis on Eesti õigusaktidega keelatud. MTÜ küll tunnustab politsei tegevust prostitutsiooni vahendamise vastu võitlemisel, kuid arvab, et probleem on püsiv ning puudutab eriti muulasi.

80. Karistusseadustiku eriosas on mitmes peatükis eristatud, kas tegu on toime pandud täisealise või alaealise isiku suhtes. Nii näiteks on seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude puhul kuriteo toimepanemisel alaealise suhtes ette nähtud raskemad karistused.

81. Karistusseadustiku §-st 58 tulenevalt on kannatanu alaealisus alati raskendavaks asjaoluks.

- 1) Süütegude aegumine on määratud karistusseadustiku § 81 kohaselt järgnevalt: kedagi ei tohi kuriteo toimepanemises süüdi mõista ega karistada, kui kuriteo toimepanemisest kuni selle kohta tehtud kohtuotsuse jõustumiseni on möödunud: kümme aastat esimese astme kuriteo toimepanemisest;
- 2) viis aastat teise astme kuriteo toimepanemisest.

82. Karistusseadustiku § 4 järgi on esimese astme kuritegu süütegu, mille eest on käesolevas seadustikus raskeima karistusena ette nähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta, eluaegne vangistus või sundlõpetamine. Teise astme kuritegu on süütegu, mille eest on käesolevas seadustikus karistusena ette nähtud tähtajaline vangistus kuni viis aastat või rahaline karistus.

83. Siinkohal loetleme teised asjakohased teod, mis on karistusseadustiku kohaselt kriminaalkorras karistatavad:

§ 133. Orjastamine

(1) Inimese asetamise eest olukorda, kus ta oli sunnitud oma tahte vastaselt kellegi teise kasuks töötama või täitma muid kohustusi, samuti inimese sellises olukorras hoidmise

eest, kui tegu on toime pandud vägivalda või pettusega või ära kasutades inimese abitud seisundit, karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud:
1) kahe või enama isiku suhtes või
2) noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes karistatakse kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega.

Juriidilist isikut karistatakse lõikes 1 sätestatud teo eest rahalise karistusega. Lõikes 2 sätestatud teo eest karistatakse juriidilist isikut rahalise karistuse või sundlõpetamisega. Kohus kohaldab selle kuriteo eest kuriteoga saadud vara konfiskeerimist.

84. Paragrahvis märgitud isiku abituse (vastupanu- või arusaamisvõime) hindamiseks tuleb lähtuda eelkõige isiku vanusest ning vaimsest seisundist. Alaealiste puhul tuleb eriti arvestada sellega, et nende teadmised töötamisest või seksuaalkäitumisest ei pruugi olla piisavad, et aru saada pakutava töö olemusest ja oma õigustest. Lisaks on alaealised üldjuhul kergemini mõjutatavad teiste isikute poolt, eriti kui nad on neist perekondlikus, majanduslikus vmt sõltuvuses (vanemad, hooldajad).

85. Juriidiliste isikute vastutus on selle paragrahvi juures samuti oluline, karistada saab näiteks ettevõtjat, kes kasutab kaubitsetud isikute sunniviisilist tööd, või töövahendajat, kes aitab kaasa isikute kaubitsemisele.

86. § 139. *Ebaseaduslik siirdematerjali võtmine*

Inimeselt siirdamise eesmärgil elundi või koe eraldamise eest isiku poolt, kellel on olnud seadusest tulenev õigus seda teha, kui seda inimest enne temalt vastava nõusoleku saamist ei olnud teavitatud olulistest elundi või koe eraldamisega kaasneva võivatest ohtudest või kui eraldaja oli teadnud, et see inimene saab elundi või koe eraldamise eest tasu, karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

87. § 140. *Doonorlusele kallutamine*

Ainelise tasu pakkumisega või kahju tekitamisega või sellega ähvardades inimese mõjutamise eest siirdamise või geeniuuringute eesmärgil endalt elundi või koe eraldamiseks nõusolekut andma karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

88. § 141. *Vägistamine*

Inimese tahte vastaselt temaga suguühendusse astumise eest vägivaldaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega. Kui vägistamine on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, karistatakse kuue- kuni viieteistaastase vangistusega.

89. § 142. *Sugulise kire vägivaldne rahuldamine*

Inimese tahte vastaselt tema kaasamise eest sugulise kire rahuldamisele suguühendusest erineval viisil, kui selleks on kasutatud vägivalda või on ära kasutatud isiku seisundit,

milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama, karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega. Kui see tegu on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

90. § 143. *Suguühendusele sundimine*

Inimese tahte vastaselt temaga suguühendusse astumise eest, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest, kui puudub seadustiku §-s 141 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama, karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega. Sama teo eest, kui see on toime pandud: noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

91. § 143'. *Sugulise kire rahuldamisele sundimine*

Inimese tahte vastaselt tema kaasamise eest sugulise kire rahuldamisele suguühendusest erineval viisil, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 142 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama, karistatakse kuni kaheaastase vangistusega. Kui see tegu on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

92. § 144. *Suguühendus järeltulijaga*

Vanema, vanema õigustega isiku või vanavanema poolt lapse või lapselapsiga suguühendusse astumise eest karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

93. § 145. *Suguühendus lapsealisega*

Täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isikuga suguühendusse astumise eest karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

94. MTÜ Inimõiguste Teabekeskus on väljendanud muret olukorra üle, kus vastutust täisealise isiku poolt alaealisega suguühendusse astumise eest kohaldatakse ainult juhul, kui alaealine on noorem kui neljateistaastane, sõltumata suguühenduse vormist ja iseloomust. MTÜ on seisukohal, et selline vanusepiir on liiga madal.

95. § 146. *Sugulise kire rahuldamine lapsealisega*

Täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isiku kaasamise eest suguühendusest erineval viisil sugulise kire rahuldamisele karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

96. § 147. *Noorema kui kümneaastase isiku arusaamisvõimetus*

Noorem kui kümneaastane isik loetakse käesolevas jaos sätestatud sүүteгude mõttes arusaamisvõimetuks.

97. Andmed 2005. - 2007. aastani politseiasutuste registreeritud kuritegude kohta.

Karistusseadustiku paragrahv	2005	2006	2007
§ 133. Orjastamine	1	2	2
§ 134. Isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine	0	0	0

§ 139. Ebaseaduslik siirdematerjali võtmine	0	0	0
§ 140. Doonorlusele kallutamine	0	0	1
§ 143. Suguühendusele sundimine	4	1	5
§ 143 ¹ . Sugulise kire rahuldamisele sundimine			5
§ 172. Võõra lapse hõivamine (kriminaalkoodeksi § 124)	5	3	6
§ 173. Lapse müümine ja ostmine (kriminaalkoodeksi § 123 ¹)	1	0	0
§ 175. Alaealise prostitutsioonile kallutamine	0	1	1
§ 176. Alaealise prostitutsioonile kaasaitamine	3	2	4
§ 177. Alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel	26*	13	4
§ 178. Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine (kriminaalkoodeksi §-d 200 ja 200 ³)	3	26	22
Prostitutsiooni vahendamine (karistusseadustiku § 268 -osaliselt, kriminaalkoodeksi §-d 201 ja 202 ⁶)	50	33	34
§ 268 ¹ . Prostitutsioonile kaasaitamine (alates 2007. a)			24
Kokku	93	81	108

* 19 kuriteo episoodi on toime pannud sama kurjategija

98. Süüdimõistatud 2007. aastal (kohtulahendite registri andmed)

Kuriteoliik	Süüdimõistmised 2007**
§ 133. Orjastamine	3
§ 143. Suguühendusele sundimine	4
§ 172. Võõra lapse hõivamine	3
§ 175. Alaealise prostitutsioonile kallutamine	2
§ 176. Alaealise prostitutsioonile kaasaitamine	13
§ 177. Alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel	1
§ 178. Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine	4
§ 268 ¹ . Ebaseadusliku tegevuse võimaldamine ja prostitutsiooni vahendamine / prostitutsioonile kaasaitamine*	41 (268) /4 (268 ¹)
Kokku	75

* Alates 16.07.2006 kajastab prostitutsiooni vahendamist mitte § 268, vaid 268¹. Samuti lisandus § 143¹ (sugulise kire rahuldamisele sundimine).

** Tabelis on toodud kriminaalasjade ja süüdimõistatud isikute arv inimkaubandust käsitlevate karistusseadustiku paragrahvide kaupa. Seega võib üks kriminaalasi ja süüdimõistatud isik esineda tabelis korduvalt mitmel eri karistusseadustiku paragrahviga seotud real.

99. Ka juriidilise isiku vastutus on karistusseadustikuga määratletud. Karistusseadustiku § 14 kohaselt vastutab juriidiline isik seaduses sätestatud juhtudel teo eest, mis on toime pandud tema organi või juhtivtöötaja poolt juriidilise isiku huvides. Juriidilise isiku vastutuselevõtmine ei välista süüteo toimepannud füüsilise isiku vastutuselevõtmist.

100. Seda sätet ei kohaldata riigile, kohalikule omavalitsusele ja avalik-õiguslikule juriidilisele isikule.

101. Juriidiline isik vastutab konkreetse süüteo eest juhul, kui karistusnormis (konkreetses koosseisus) on juriidilise isiku vastutus ette nähtud. Juriidilise isikuna mõistetakse seaduse alusel loodud õigussubjekti. Juriidiline isik on kas eraõiguslik või avalik-õiguslik.

102. Süüteokatse on samuti karistusseadustikus määratletud. Seaduse § 25 kohaselt on süüteokatse tahtlik tegu, mis on suunatud süüteo toimepanemisele. Süüteokatse algab hetkest, mil isik vastavalt oma ettekujutusele teost vahetult alustab süüteo toimepanemist. Teist isikut kasutava täideviimise korral algab süüteokatse hetkest, mil isik minetab kontrolli toimuva üle või kui teo vahendaja vastavalt isiku ettekujutusele teost vahetult alustab süüteo toimepanemist. Kaastäideviimise korral algab süüteokatse hetkest, mil vähemalt üks isikutest vastavalt kokkuleppele vahetult alustab süüteo toimepanemist. Tegevusetuse korral algab süüteokatse hetkest, mil isik jätab tegemata teo, mis on vajalik süüteokoosseisu kuuluva tagajärje ärahoidmiseks.

103. Süüteokatse puhul võib kohus karistusseadustikus sätestatud juhtudel karistust kergendada.

104. Karistusseadustiku § 21 kohaselt on täideviijaks isik, kes paneb süüteo toime ise või teist isikut ära kasutades. Sama paragrahvi teises lõikes on sätestatud, et kui vähemalt kaks isikut panevad süüteo toime ühiselt ja kooskõlastatult, vastutab igaüks neist täideviijana (kaastäideviijad). Kaastäideviimine on ka see, kui mitme isiku ühine ja kooskõlastatud tegu vastab süüteokoosseisu tunnustele.

105. Osavõtjana näeb karistusseadustik (§ 22) kihutajat ja kaasaitajat. Kihutaja on isik, kes tahtlikult kallutab teise isiku tahtlikule õigusvastasele teole. Kaasaitaja on isik, kes tahtlikult osutab teise isiku tahtlikule õigusvastasele teole füüsilist, ainelist või vaimset kaasabi. Osavõtjale mõistetakse karistus seaduse sama sätte järgi, mille järgi vastutab täideviija, kui karistusseadustikus ei ole teisiti sätestatud.

106. Eesti ratifitseeris Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsi 1993. aasta riikidevahelises lapsendamises laste kaitseks tehtava koostöö konventsiooni 22. veebruaril 2002 ning konventsioon jõustus Eesti suhtes 1. juunil 2002. Konventsiooni ratifitseerides määrati keskasutuseks Sotsiaalministeerium ning konventsiooni artikli 23 alusel tegutseb pädeva asutusena samuti Sotsiaalministeerium. Eestis puudub vajadus

kasutada rahvusvaheliseks lapsendamiseks eraõiguslike asutuste teenuseid, kuna Eestist lapsendatakse välismaale väike arv lapsi.

107. Lapsendamist korraldab Sotsiaalministeerium, täites keskasutuse kohustusi ning tehes koostööd maavalitsustega ning teiste riikide kesk- ja pädevate asutustega. Lapsendamist reguleerib Eestis perekonnaseaduse peatükk 10, mille kohaselt annab rahvusvaheliseks lapsendamiseks nõusoleku sotsiaalminister. Lapsendamise erisätted on lisatud tsiviilkohtu menetluse seadustikku. Samuti käsitleb lapsendamise korraldamist sotsiaalhoolekande seadus.

108. Eestist saab lapsendada Ameerika Ühendriikidesse, Soome Vabariiki ja Rootsi Kuningriiki. Aastas lapsendatakse Eestist välismaale umbes 20 last.

III. KRIMINAALMENETLUS

Jurisdiksioon

109. Kriminaalseaduse jurisdiktsioon on sätestatud karistusseadustiku §-des 5–7 ja 9.

Eesti karistusseadus kehtib teo kohta, mis pannakse toime Eesti territooriumil.

110. Karistus mõistetakse teo toimepanemise ajal kehtinud seaduse järgi. Seadusel, mis välistab teo karistatavuse, kergendab karistust või muul viisil leevendab isiku olukorda, on tagasiulatav jõud. Seadusel, mis tunnistab teo karistatavaks, raskendab karistust või muul viisil halvendab isiku olukorda, ei ole tagasiulatavat jõudu.

111. Eesti karistusseadus kehtib väljaspool Eesti territooriumi toimepandud teo kohta, mis on Eestis karistusseaduse järgi kuritegu, kui teo toimepanemise kohas on selline tegu karistatav või seal ei kehti ükski karistusõigus ning

- 1) tegu on toime pandud Eesti kodaniku või Eestis registreeritud juriidilise isiku vastu
- 2) teo toimepanija oli teo toimepanemise ajal Eesti kodanik või sai selleks pärast teo toimepanemist või välismaalane, kes on Eestis kinni peetud ja keda ei anta välja.

Väljaandmine

112. Rahvusvahelise kriminaalmenetluse koostööpõhimõtetes (§ 433, 438, 439) on sätestatud väljaandmist puudutav kriminaalmenetluse seadustikus järgmiselt:

Eesti on täitva riigina õigustatud isikut välja andma väljaandmistaohtluse alusel, kui isiku suhtes on taotleavas riigis alustatud kriminaalmenetlust ning koostatud vahistamismäärus või kui jõustunud süüdimõistva kohtuotsusega on mõistetud talle karistuseks vangistus.

113. § 439. *Välisriigile isiku väljaandmise üldtingimused*

(1) Isiku väljaandmine tema suhtes välisriigis kriminaalmenetluse jätkamiseks on lubatud, kui seda isikut kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteos, mis on nii taotleva riigi karistusseaduse kui ka Eesti karistusseadustiku järgi karistatav vähemalt üheaastase vangistusega.

(2) Isiku väljaandmine tema suhtes tehtud süüdimõistva kohtuotsuse täitmiseks on lubatud käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud tingimusel, kui tal on kandmata vähemalt neli kuud vangistust.

(3) Kui isik, kelle väljaandmist taotletakse, on toime pannud mitu kuritegu ja väljaandmine on lubatav neist mõne eest, on väljaandmine lubatav ka teiste süütegude eest, mis ei vasta käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 kirjeldatud tingimustele.

114. Viimastel aastatel ei ole Eestil olnud väljaandmisi ega loovutamisi, mis puudutavad fakultatiivprotokollis käsitletavaid valdkondi. Väljaandmiseks on vajalik teise riigi väljaandmistaotlus. Praegu puuduvad andmed ka seksturismi kohta, kuid Eesti politsei on nimetatud probleemast teadlik ning juhtumitega tegelemiseks valmis.

Kaupade ja tulude arestimine ja konfiskeerimine

115. Konfiskeerimisse puutuv on sätestatud karistusseadustikus (§ 83-85):

Kohus võib kohaldada tahtliku süüteo toimepanemise vahendi ja süüteoga saadud vara konfiskeerimist, kui need kuuluvad otsuse tegemise ajal toimepanijale. Erandina võib kohus esemed konfiskeerida ka isikult, kellele need otsuse tegemise ajal kuuluvad.

Kui süüteoga saadud vara on võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas, võib kohus välja mõista summa, mis vastab konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele.

Konfiskeeritu läheb riigi omandisse või saadetakse rahvusvahelises lepingus sätestatud juhtudel tagasi.

116. Vara arestimise regulatsioon on sätestatud kriminaalmenetluse seadustikus (§ 142):

Vara arestimise eesmärk on tsiviilhagi, konfiskeerimise ja varalise karistuse tagamine. Vara arestimine seisneb kahtlustatava, süüdistatava, tsiviilkostja või kolmanda isiku või rahapesu või terrorismi rahastamise objektiks oleva vara üleskirjutamises ja vara võõrandamise tõkestamises.

IV. LAPSOHVRITE ÕIGUSTE KAITSE

117. Lapse kohtlemise üldpõhimõtte Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 31 kohaselt on järgmine:

(1) Igat last tuleb alati kohelda nagu isiksust, tema omapära, iga ja sugu arvestavalt. Lubamatu on lapse alavääristamine, hirmutamine või karistamine viisil, mis valmistab talle piina, tekitab talle kehalisi kahjustusi või ohustab kuidagi teisiti tema vaimset või kehalist tervist.

(2) Juhul kui täiskasvanu on last lubamatul viisil kohelnud, on sotsiaaltalitus pädev sekkuma konflikti lahendamisse ning vajadusel tegema esildise süüdiolava isiku karistamiseks administratiiv- või kriminaalkorras.

(3) Vägivalla või halva kohtlemise tõttu kannatanud lapsele tuleb anda vajalikku abi.

(4) Nõustatakse ka vägivalda tarvitanud täiskasvanut, et vältida halva kohtlemise kordumist.

118. Politsei juhendub töös alaealiste ohvritega eelkõige karistusseadustikust, kriminaalmenetluse ja väärteomenetluse seadustikust ja teistest seadustest (põhiseadus, Eesti Vabariigi lastekaitse seadus jne) ning politseipeadirektori 13. aprilli 2005 käskkirjast „Õigusvastase teo toime pannud ja abi vajavate laste kohtlemise juhend“. Eesti Politsei kodulehel www.pol.ee on nõuanded lastega käitumiseks (lapsed ülekuulamistel; väärkoheldud lapsed; alaealiste tunnistuste andmise psühholoogilised aspektid jne), samuti nõuanded lastele ja lapsevanematele. Nõuandeid on politseil kavas lähiajal uuendada, et viia need veelgi paremini vastavusse nüüdisaegsete tööviisidega.

119. Alaealiste karistusõiguslik kaitse on kindlaks määratud karistusseadustikus. Karistusseadustiku 11. peatükis on eraldi sätestatud süüteod perekonna ja alaealise vastu (§-d 169-174), nimetatud süüteokoosseisud on suunatud alaealiste huvide ja õiguste kaitsele. Süüteod on liigitatud järgmiselt: prostitutsioonisüüteod (§-d 175 ja 176), seksuaalsüütegu (§ 179), alaealisele vägivalla eksponeerimine (§ 180) ning alaealise kaasatõmbamine õiguslikult või eetilisel taunitavale tegevusele (§-d 181 ja 182). Selliseid kuritegusid (karistusseadustiku §-d 169–182) registreeris politsei 2004. aastal 213 ning 2005. aastal 432.

120. Lisaks nimetatud 11. peatükis kirjeldatud süüteokoosseisudele on karistusseadustikus sätestatud mitmetes süüteokoosseisudes ette nähtud rangemad sanktsioonid süüteo toimepanemise puhul noorema kui kaheksateistkümneaastase ohvri suhtes (seksuaalsüüteod alaealise suhtes, süüteod vabaduse vastu, narkosüüteod alaealise suhtes jne). Samuti on karistusseadustikus ette nähtud karistust raskendava asjaoluna (karistusseadustiku § 58) süüteo toimepanemine teadvalt noorema kui kahesteistaastase isiku suhtes.

121. Alaealise ohvri/kannatanu huvid on süüteomenetluses kaitstud kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku alusel.

122. Kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt esitatakse kuriteoteade uurimisasutusele või prokuratuurile suuliselt või kirjalikult (§ 195). Seda võib teha ka alaealine.

123. Lapsel on õigus ja võimalus teostada kaebeõigust iseseisvalt, seda nii ohvrina kui ka juhtudel, mil tema õigusi on menetluses rikutud. Kui alaealine tunneb, et menetluses rikutakse tema õigusi, võib ta menetlusosalisena esitada kaebusi menetlustoimingu või

määruse peale (§ 228). Menetlusosaline on kahtlustatav, süüdistatav ning nende kaitsja, kannatanu ja tsiviilkostja (§ 16).

124. Lapsel on õigus pöörduda mis tahes spetsialisti poole (koolis juhtkond, õpetajad, tugipersonal) ja politseisse, samuti on tal õigus pöörduda kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialisti või sotsiaaltöötaja poole, kes täidab asjakohaseid ülesandeid. Alati on võimalus pöörduda õiguskantsleri poole, maavalitsusse või ministeeriumisse. Kõik isikud või ametkonnad, kelle poole laps on pöördunud, peavad lapse esitatud kaebesse suhtuma täie tõsidusega ning menetlema kaebust oma tööülesannete kohaselt.

125. Kõigis territoriaalsetes politseiasutustes on loodud spetsiaalsed lapsohvritele mõeldud ülekuulamisruumid. Politseiprefektuurides töötavad asjakohasele valdkonnale spetsialiseerunud ametnikud ja Põhja Politseiprefektuuris kui kõige suuremas ning pealinna hõlmavas politseiasutuses on spetsialiseerunud ametnikud koondunud lastekaitsetalitusse.

126. Igas politseiosakonnas on eriväljaõppe saanud politseiametnikud, kes tegelevad oma teeninduspiirkonnas elavate süüteo toime pannud alaealistega ning lapsohvritega. Kui politseisse laekub informatsioon alaealise kohta või kui menetluses on osaline alaealine, kuid mingil põhjusel menetleb seda keegi teine politseiametnik, siis teavitatakse sellest ka alaealistega tegelevat politseiametnikku või üksust.

127. Prokuratuurides on toimunud spetsialiseerumine. Kõikides prokuratuurides on prokurörid, kes on spetsialiseerunud töötamisele alaealistega.

128. Kriminaalmenetluse seadustiku § 161 lõikes 1 on sätestatud, et kui on vaja tõlkida võõrkeelset teksti või kui menetlusosaline ei valda eest keelt, kaasatakse kriminaalmenetlusse tõlk.

Alaealised tunnistajad

129. Eraldi on määratud alaealise tunnistaja ülekuulamise erisused. Alla neljateistaastane tunnistaja kuulatakse üle lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi osavõtul. Vanema kui neljateistaastase alaealise ülekuulamisele võib menetleja kaasata lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi. Asjakohase spetsialisti juuresolek ja abi peaks tagama selle, et laps saab väljendada oma vaateid, vajadusi jms olulist.

130. Alla neljateistaastase tunnistaja ülekuulamisel ei kasutata risküsitlust.

131. Kriminaalmenetluse seadustiku järgi (§ 68) kuulatakse tunnistaja üle järgmiselt:

(1) Tunnistajale selgitatakse tema õigusi ja kohustusi ning õigust kirjutada ütlust omakäeliselt.

(2) Vähemalt neljateistaastast tunnistajat hoiatatakse ütluse andmisest seadusliku aluseta keeldumise ja teadvalt vale ütluse andmise eest, mille kohta võetakse ülekuulamisprotokoll allkiri. Vajaduse korral selgitatakse tunnistajale, et sihilikku vaikimist talle teadaolevatest asjaoludest käsitatakse ütluse andmisest keeldumisena.

- (3) Tunnistaja võib ütlust andes kasutada arvandmete ning nimede ja muude raskesti meespeetavate andmete kohta märkmeid ja muid dokumente.
- (4) Tunnistajat võib üle kuulata üksnes tõendamiseseme asjaolude kohta. Keelatud on esitada suunavaid küsimusi.
- (5) Tunnistaja ütlus tõendamiseseme nende asjaolude kohta, millest ta on saanud teadlikuks teise isiku vahendusel, on tõendid üksnes juhul, kui vahetut tõendiallikat ei saa üle kuulata.
- (6) Tunnistajale võib esitada küsimusi kahtlustatava, süüdistatava ja kannatanu kõlbeliste omaduste ning harjumuste kohta üksnes juhul, kui kriminaalmenetluse esemeks olevat tegu tuleb hinnata lahutamatus seoses nende varasema käitumisega.

Alaealised kahtlusalused

132. Kriminaalmenetluse seadustik näeb ette kaitsja kohustusliku osavõtu kogu kriminaalmenetlusest, kui isik on pannud kuriteo toime alaealisena.

133. Karistusseadustiku § 87 lõikes 1 sätestatakse, et arvestades neljateist- kuni kaheksateistaastase isiku kõlbelise ja vaimse arengu taset ning tema võimet oma teo keelatuselt aru saada või oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida, võib kohus sellise isiku karistusest vabastada, kohaldades talle järgmisi mõjutusvahendeid:

- (1) hoiatus;
- (2) allutamine käitumiskontrollile karistusseadustiku § 75 kohaselt;
- (3) noortekodusse või internaatkooli paigutamine;
- (4) kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamine.

134. Kriminaalmenetluse seadustiku § 30 järgi juhivad prokuratuur kohtueelset menetlust ning tagab selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse.

Alaealiste ohvrite huvide kaitse

135. Alaealise kannatanu huvid on kaitstud kriminaalmenetluse seadustikus ja väärteomenetluse seadustikus sätestatu alusel. Nii võib kuulutada kohtuistungis kinniseks, kui seda nõuavad alaealise huvid, samuti ei või avaldada andmeid kohtuvälise menetluse kohta enne otsuse tegemist, kui see võib kahjustada alaealise huve.

136. Väärteomenetluse seadustiku §-s 62 on sätestatud kohtuvälise menetluse andmete avaldamine. Kohtuvälise menetluse kohta võib väärteomenetluse, avalikkuse või andmesubjekti huvides andmeid avaldada enne otsuse tegemist üksnes juhul, kui sellega ei kahjustata ülemäära väärteomenetlust, riigi huve või ärisaladust, samuti andmesubjekti ega kolmandate isikute õigusi, eriti delikaatsete isikuandmete avaldamise puhul.

137. Kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt toimib avalikkuse põhimõtte kohtulahendi kuulutamisel piiranguta, välja arvatud juhul, kui selle kuulutamist kinnisel kohtuistungil nõuavad alaealise, abielupoole või kannatanu huvid.

138. Laste, nende perede, tunnistajate ja lastekaitsega töötavate ametnike turvalisuse tagamiseks on olemas järgmised õiguslikud meetmed:

139. Kahtlustatava, süüdistatava, kohtualuse, õigeksmõistetu, süüdimõistetu, tunnistaja, eksperdi, tõlgi ja kannatanu suhtes vägivalla toimepanemise eest, et takistada teda täitmast oma kohustusi või teostamast oma õigusi kriminaalmenetluses või maksta talle kätte tema õiguspärase tegevuse eest kriminaalmenetluses, karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega. (karistusseadustik § 323).

140. Sundimise eest valeütlust või vale eksperdiarvamust andma või valetõlget tegema, kui see on toime pandud vägivallaga, karistatakse rahalise karistuse või kuni neljaaastase vangistusega. (karistusseadustik § 322).

141. Menetlusosalise, tunnistaja, eksperdi või tõlgi kohtueelsele või kohtumenetlusele ilmumise takistamise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. (karistusseadustik § 317).

142. Kõiki kannatanuid koheldakse võrdselt. Hüvitist makstakse kuriteo tagajärjel tekkinud raske tervisekahjustuse, vähemalt kuus kuud kestva tervisehäire või ohvri surma korral. Lisaks füüsilise tervise taastamisega seotud kuludele ehk ravikuludele hüvitatakse ka vaimse tervise taastamisega seotud kulud, näiteks psühholoogilise nõustamise ja psühhoteraapia kulud. (Ohvriabiseaduse §-d 7-8, 12.)

Ohvriabiteenuse süsteem

143. Eestis käivitati alates 1. jaanuarist 2005 ohvriabi seadusest tulenev ohvriabiteenuse osutamise riiklik süsteem. Tööd alustas 35 piirkondlikku ohvriabitöötajat 16 ohvriabikeskuses üle Eesti (enamik ohvriabikeskuseid asub politsei ruumides). Ohvriabitöötajad on Sotsiaalkindlustusameti ametnikud, kes osutavad seadusest tulenevat ohvriabiteenust. 26. oktoobril 2004 sõlmisid Sotsiaalkindlustusamet ja Politseiamet koostöökokkuleppe, mille alusel tagatakse sihtrühmale, eelkõige pere- ja lastevastase vägivalla ohvritele ohvriabi seadusest tuleneva ohvriabiteenuse piirkondlik kättesaadavus. Seega teeb politsei õigusrikkumiste ohvriks langenud alaealiste puhul koostööd ohvriabitöötajatega, edastades ohvri andmed ohvriabitöötajatele, et võimaldada alaealistele asjakohast abi.

144. Ohvriabi seaduse järgi on ohvriabi teenust õigus saada kõigil isikutel, kes on langenud hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks. Seega võib ohvriabi saada iga inimene, kellele on põhjustatud kannatusi või tekitatud kahju.

145. Ohvriabi keskusesse pöördumised laste vastu suunatud vägivallajuhtumite korral:
2005. aastal – 278 pöördumist
2006. aastal – 283 pöördumist
2007. aastal – 240 pöördumist

146. Hetkel puudub täpsem ülevaade pöördumiste põhjustest, kuid neid andmeid on kavas hakata edaspidi selgemalt eristama ja registreerima.

147. Varem maksti hüvitist vaid tahtlike kuritegude ohvritele. Nüüd on hüvitist saavate subjektide ringi laiendatud ning hüvitist saavad ka ettevaatamatuse tõttu toimepandud vägivallakuritegude ohvrid. Kuriteo raskus (nt kas tekitatud tervisekahjustus on raske või mitte) tehakse kindlaks kohtuarstliku ekspertiisiga. Pärast kohtuarstliku ekspertiisi akti koostamist tuleb hüvitise taotlemiseks pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse.

148. Vägivalla ohvritel on ohvriabi seaduse kohaselt võimalik saada psühholoogilist nõustamist. Sama seaduse alusel tegutsevad tugiisikutena ohvriabi vabatahtlikud. Juriidiline nõustamine on ette nähtud riigi õigusabi seadusega, mille eesmärgiks on tagada kõigile isikutele asjatundliku ja usaldusväärse õigusteenuse õigeaegne ja piisav kättesaadavus.

149. Seksuaalselt väärkoheldud inimeste nõustamine (nt haiglate juures, varjupaikades) on reguleeritud ohvriabi seadusega. Nimetatud seaduse alusel saavad psühholoogilise abi kulude hüvitist taotleda nii ohver ise kui ka tema perekonnaliikmed (kuupalga alammäära ulatuses). Kui aga teol on ohvriabiseaduse §-s 8 nimetatud tagajärg (surm, raske tervisekahjustus või vähemalt kuus kuud kestev tervisehäire), siis kvalifitseerub kuriteoohver või surma korral ohvri ülalpeetav juba riikliku hüvitise saajaks ning ta võib taotleda vastavalt ravi- või matusekulude hüvitamist.

150. Eestis on seksuaalselt väärkoheldud lastele kaks pikaajaliselt tegutsenud kompetentsikeskust: Tallinna Laste Tugikeskus ning Tartu Laste Tugikeskus. Lisaks on loodud samasugused keskused veel teistesse suurematesse piirkondadesse, Pärnusse ja Ida-Virumaale. Keskustes nõustatakse väärkoheldud lapsi nii individuaalselt kui ka rühmatöö vormis. Teenuste pakkumise eesmärgiks on ohvri ja pere ravi, rehabilitatsioon ja edasise väärkohtlemise ennetamine.

151. Tartu Laste Tugikeskus on lisaks igapäevasele nõustamistegevusele korraldanud kõigi maakondade psühholoogidele koolitusi tööks seksuaalselt ekspluateeritud ja/või kaubitsetud lapsohvritega. Koolituse eesmärgiks on anda teadmisi tööks väärkoheldud laste pereliikmetega ja last ümbritsevate spetsialistidega ning tutvustada seksuaalset ekspluateerimist ja/või kaubitsemist käsitlevaid Eesti õigusakte ja rahvusvahelisi konventsioone. Tartu Laste Tugikeskus tegutseb ka kui Läänemere maade Nõukogu sekretariaadi juures töötava riskilaste töörühma riiklik koordinaator. Eri projektide raames (ECPAT jt) kavandatakse 2007. ja 2008. aastal koolitusi lastega kaubitsemise valdkonnas spetsialistide professionaalsuse tõstmiseks.

152. Tallinna linnas tegutseb Tallinna Perekeskus (www.pk.ee), kus nõustatakse lapsi ja lastega peresid ning osutatakse neile toetavaid sotsiaalteenuseid (tugiisiku teenus, laste päevakeskuse teenus, mentorluse programmid jne). Töötatakse väärkoheldud ning vägivalla ohvriks langenud lastega. Tallinna Perekeskuse juures tegutseb ka Lapsemure usaldustelefon ning Interneti-põhine psühholoogilise abi nõustamissüsteem

www.lapsemure.ee, mis töötab tööpäeviti kella 10–18 ning kuhu lastel on võimalik oma muredega pöörduda.

153. 2006. aastal teenindas Tallinna Perekeskus kokku 7 kuu jooksul 1180 inimest, sealhulgas:

- pereteenistusse suunati 60 peret;
- nõustamisteenistusse pöördus 860 inimest;
- päevakeskusse suunati 50 last;
- tugiisikuteenistus osutas teenust 40 lapsele;
- Lapsemure abitelefoni uusi registreerujaid oli 1111, püsikliente 2600.

154. AIDSi tugikeskus töötab seksuaalsetel eesmärkidel kaubitsetud tüdrukutega ja prostitutsiooni lapsohvritega igapäevaselt. Kõik konsultatsioonid on konfidentsiaalsed ning tasuta.

155. Vägivalla ja väärkohtlemise ohvriks langenud lastega töötamisel kehtib konfidentsiaalsuse nõue. Isikuandmeid väljastatakse isikutele ja asutustele vaid põhjendatud vajaduse korral ja seadusega kooskõlas. Tehakse tihedat koostööd politseiga.

V. LASTE MÜÜGI, PROSTITUTSIOONI JA PORNOGRAAFIA ENNETAMINE

156. Lapse õiguste tagamise strateegias (vt aruande §-d 16-22) ja selle tegevuskavades on läbivalt oluliseks valdkonnaks ennetustöö, seda ka laste väärkohtlemise, sealhulgas laste müügi, prostitutsiooni ja pornograafia vallas. Aastatel 2004.–2006. on tegevuskava alusel korraldatud mitmesuguseid ennetustegevusi, mis haakuvad ka fakultatiivprotokolli eesmärkidega. Tegevuste rahastamise tagavad kõik oma valdkonna eest vastutavad ministriumid ning lisaks on kavandatud tegevusi, mida rahastatakse Euroopa struktuurifondi vahenditest ja hasartmängumaksu vahenditest (mittetulundusühingute tegevus).

157. Aastatel 2004–2006 korraldati strateegia tegevuskavade alusel järgmisi lisaprotokolli eesmärkide täitmisega seonduvaid tegevusi:

- koostöös kohalike omavalitsuste ja mittetulundusühendustega rakendati politsei kriminaalpreventiivtöö raames riskioludes elavatele lastele ennetuslikke projekte;
- politseiprefektuurides ja ringkonnaprokuratuurides arendati koostöövõrgustikke laste füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks ning vähendamiseks, moodustades ühiseid töörühmi;
- 2005. aastal laiendati riikliku rehabilitatsiooniteenuse pakkumine käitumishäiretega ja seksuaalselt väärkoheldud lastele ja seda hakati osutama neljas keskus üle Eesti;
- korraldati täienduskoolitusi õpetajatele, arstidele, hoolekande töötajatele ja politseiametnikele väärkoheldud lapse äratundmise teemadel;

- 2005. aastal koolitati igas maakonnas (Eestis on 15 maakonda) välja üks psühholoog tööks seksuaalselt väärkoheldud, kaubitsetud ja saatjata lastega (kokku 15 psühholoogi);
- 2006. aasta novembrikuus korraldati koolitused meedikutele seksuaalselt väärkoheldud laste äratundmiseks (osales umbes 30 meedikut Tallinnas ja 30 Tartus);
- 2006. aasta 30. novembril korraldasid Sotsiaalministeerium ja Tallinna Laste Tugikeskus konverentsi „Lapsed ja seksuaalne väärkohtlemine“. Konverentsil tutvustati laste seksuaalse väärkohtlemise probleemi olemust, laste abistamise võimalusi, pedofiilide ravivõimalusi, kriminaalmenetlusega seotud küsimusi jne. Islandi esindaja tutvustas Islandis algatatud ning Rootsi, Taani ja teistesse riikidesse levinud Laste Maja (Barnahus) süsteemi, mis on loodud tööks seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lastega (osalejaid umbes 100).

158. Tallinnas rakendati 2005. aastal Sotsiaalministeeriumi ja Tallinna Linnavalitsuse rahastatav info- ja abitelefoni teenus (telefoninumber 1345), mida on kõigil inimestel võimalik kasutada abivajavast lapsest teavitamise või info saamise eesmärgil. 2006. aastal laiendati telefoniteenuse pakkumist Maardu linna Harjumaal.

159. Laste abi- ja infotelefon võimaldab kodanikel – vajaduse korral anonüümseks jäädes – pöörduda ning teatada abivajavatest lastest või küsida probleemolukordades käitumiseks vajalikku infot. Infotelefoni teenus võimaldab kõigil kodanikel edastada teavet asjaomastele spetsialistidele ka laste võimalike kaubitsemise, seksuaalse ekspluateerimise või väärkohtlemise juhtude korral ning seega saavad abivajavad lapsed võimalikult kiiret abi.

160. Laste abitelefoni laiendamine üle Eesti võimaldab paremini täita ka lastekaitse seaduse § 59, mille kohaselt on iga inimese kohuseks teatada abivajavast lapsest sotsiaaltalitusele, politseile või mõnele teisele abiandvale organile kohe, kui see inimene saab teada kaitset ja abi vajava lapse olemasolust.

161. 2006. aasta andmed laste info- ja abitelefonile 1345 helistajate arvu ja pöördumise põhjuste kohta:

Pöördumise põhjus	Helistajate arv
Hooletusse jätmine	43
Vägivald	39
Konfliktsus	53
Sõltuvusprobleemid	13
Psüühika häiritus	33
Info: haridus/vaba aeg	324
Info: teenused/toetused	454
Muu probleem	190
Kokku	1149

162. Sotsiaalministeerium kavandab eraldiseisva laste abitelefoni käivitamist, mis oleks üle-eestiline teenus.

163. Selleks kuulutas Sotsiaalministeerium 1. aprillil 2008 välja üleriigilise laste abitelefoni 116 111 teel pakutava sotsiaalse nõustamisteenuse hanke. Abitelefoni kaudu hakatakse nõustama hädas olevaid lapsi ning pakkuma neile teavet ja vajaduse korral esmast nõustamist igapäevaelu puudutavates küsimustes. Ka saab telefoninumbri edastada teavet abivajava lapse kohta.

164. Sotsiaalministeerium loodab üle-eestilise laste abiteenuse käivitada 2008. aastal.

Laste müügi, prostitutsiooni ja pornograafia ennetamist käsitlevad projektid ja tegevused

165. Politsei rakendab süüteoennetusprojekte, milles käsitletakse ka kuriteoohvriks langenud lapsi. Näiteks aastal 2000 Tallinna koolides käivitatud ja alates 2004. aastast ka teistesse Eesti koolidesse laienenud projekt „Ole normaalne“, kus ühe teemana vaadeldakse ka, mida teha kuriteoohvriks langemise vältimiseks. Aastal 2005 alustati Ida-Eesti Politseiprefektuuris projektiga „Õnnelik kaisukas“, mis on otseselt mõeldud lapsohvritele ja nende aitamisele. Projekti raames kaasatakse eriala spetsialiste ning analüüsitakse üksikasjalikult juhtumeid, lastele pakutakse individuaalset konsultatsiooni ja tehakse rühmatööd, käiakse ekskursioonidel jms. Politsei on välja töötanud perevägivalda infolehe, mis võimaldab paremini välja selgitada perevägivalda ohvreid ning neile tähelepanu osutada.

166. Nii Ida kui ka Lääne regioonis on laste füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks välja arendatud süsteemne koostöövõrgustik, tööd jätkatakse toimiva juhtumikorralduse suunas. Koostööpartneritega on peetud mitu ümarlauda, mille eesmärgiks on tõhustada alaealistega tegelevate institutsioonide koostööd. Viru Ringkonnaprokuratuuril ja Ida Politseiprefektuuril on aastateks 2005–2006 ühine komplekstegevuskava seoses alaealiste poolt ja nende suhtes toime pandud kuritegevusega. Alates 2006. aasta veebruarist on lastel võimalus meili teel kirjutada oma muredest ning pidada dialoogi noorsoopolitseinikuga.

167. 2006. aastal andis Lääne Politseiprefektuur koostöös Politsei ameti ja Eesti Avatud Ühiskonna Instituudiga välja vägivaldalaase käsiraamatu „Politseijuhend lähisuhtevägivalda juhtumite lahendamiseks“, mis sisaldab juhiseid, kuidas väärkoheldud last ära tunda, milline on lapse käitumine ja kuidas lapsega suhelda.

168. Kuriteoennetuse Sihtasutus andis 2006. aastal välja õppefilmi „Tegi pätti 4“, mis räägib pedofiilia vormidest ja mille juurde kuulub abimaterjal spetsialistile. Filmi tutvustamiseks ja esitluseks korraldas sihtasutus 21. septembril 2006. aastal konverentsi „Seksuaalkuriteod laste vastu“.

169. 2002. aastast alates on Sotsiaalministeerium korraldanud teadlikkust suurendavaid üritusi, et ennetada inimkaubandust, sealhulgas lastega kaubitsemist. Läbi on viidud koolitusseminare gümnaasiumiõpetajatele, koolipsühholoogidele, noorsootöötajatele, huvikoolide õpetajatele ja töönõustajatele. Korraldatud on esseevõistlus noortele, samuti on peetud üle Eesti loenguid inimkaubanduse põhjustest ja tagajärgedest.

170. Lastekaitse Liit on alatanud laste vastu suunatud seksuaalse väärkohtlemise juhtumite kirjelduste kogumise. Eesmärgiks on juhtumite analüüsi alusel koostada laiemat avalikkust teavitav materjal laste seksuaalsest väärkohtlemisest ja selle tagajärgedest ning anda praktilisi soovitusi lapsohvrite abistamiseks.

171. Lastekaitse Liit on läbi viinud lapse õiguste teemalisi koolitusseminare ja infopäevi asjaomastele spetsialistidele, lapsevanematele ja lastele. Sealhulgas on käsitletud ka lapse õigust olla kaitstud igasuguse ekspluateerimise ja väärkohtlemise eest.

172. Lastekaitse Liit on loonud veebilehe www.peremeedia.ee, mille üldine eesmärk on arendada nooremas koolieas laste ja nende vanemate meediapädevust. Üheks teemaringiks on turvaline käitumine Interneti-keskkonnas eesmärgiga anda nii lapsele kui ka vanemale teavet Interneti kasutamisega kaasnevatest ohtudest ning kuidas neid vältida. Loodud veebikeskkond on mänguline, et innustada kasutajat (last, lapsevanemat) teemadesse süvenema.

173. Justiitsministeerium edastab avalikkusele infot kuriteoennetuse ja sekkumisevõimaluste kohta selleks loodud kuriteoennetusveebi kaudu (www.kuriteoennetus.ee).

174. 2006. aastal korraldasid Microsoft Eesti, Tallinna Perekeskus, Lastekaitse Liit ja lasteveeb www.lastekas.ee Interneti turvalisuse teemal teadlikkuse suurendamiseks kampaania "Veebivend". Koostööpartnerina osales projektis Põhja Politseiprefektuuri lastekaitsetalitus. Kampaania oli mõeldud eelkõige 6–10-aastastele lastele ja nende vanematele. Projekti eesmärgiks oli selgitada lastele ja vanematele ohtusid, mis kaasnevad Interneti jututubade külastamisega, samuti otsesuhtluskanalite ja teiste suhtluskeskkondade kasutamisega. Kampaania viidi läbi 2006. aasta novembri- ja detsembrikuu jooksul ja selle raames jagati pere- ja noortekeskustes, nõustamiskabinettides, koolides ja Interneti-keskkonnas 6–10-aastastele lastele ja nende vanematele soovitusi selle kohta, kuidas Internetis ohutult suhelda. Kampaania jätkus ka 2007. aastal ning selle raames anti lastele, vanematele ning õpetajatele välja Interneti-põhised õppematerjalid, et pakkuda võimalust saada rohkem infot Interneti turvalisuse valdkonnas.

175. Internetis leviva lapsporno juhtumite lahendamine on praegu politseiprefektuuride pädevuses, kes tegelevad üksikjuhtumite käsitlemisega. Politseil on plaanis luua lähiaastatel püsivam seiresüsteem, et avastada varakult lapspornot sisaldavad lehed ning ennetada laste väärkohtlemist Internetis. Praegu on ka Keskkriminaalpolitsei koosseis talitus, kes tegeleb Interneti-kuritegudega ning pakub pädevat abi piirkondade politseiprefektuuridele.

176. Kultuuriministeeriumi juurde on loodud pornograafilise ja vägivaldse sisuga meediatoodete hindamise komisjon, kes esitatud kaebuste alusel annab samuti hinnanguid veebilehtede ja muude materjalide kohta.

177. MTÜ Living for Tomorrow on korraldanud seksuaalkasvatust käsitlevaid koolitusseminare noortele vanuses 15–18. Koolitusseminarid on üles ehitatud teemade kaupa: seksuaalsuhted, pereplaneerimine, turvaseks, narkomaania, prostitutsioon, HIV/AIDS. Koolitus on mõeldud nii eesti kui ka vene keelt kõnelevatele noortele ning tuginevad eranditult interaktiivsetel meetoditel, mida on kogutud Maailma Tervishoiuorganisatsiooni (WHO) ja ÜRO HIV/AIDSi vastu võitlemise programmi UNAIDS-i materjalidest ning teistest noortelt noortele koolitusega (peer-education) seotud väljaannetest ja koolitustelt. Nimetatud programmi on rahastanud 2000. aastal ÜRO Rahvastikufond (UNFPA), aastatel 2001–2003 Rahvusvahelise Peretervise organisatsioon (Family Health International) ja 2003–2005 ÜRO Globaalfondi (Global Fund).

178. 2005. aasta 1. oktoobril käivitus ÜRO Globaalfondi toetusel programm "Noored-noortele võrgustiku haldamine", mille peaesmärgid on suurendada noorte teadmisi HIV-nakkuse levikuteedest ja motiveerida neid turvaliselt käituma.

179. MTÜ Living for Tomorrow projekti "Inimkaubitsemise ennetamise projekt alaealistele" raames tehti ühe osana laiaulatuslik uuring 14–24-aastaste noorte hulgas, teise osana organiseeriti diskussioone kooliõpilastega, Põhja-, Ida- ja Lõuna-Eestis toimusid ka konsultatsioonid välismaale sõitjatele.

180. 2005. aastal alustas MTÜ Living for Tomorrow uut ennetusprojekti nimega „Inimkaubanduse koolitus ja ennetus Eestis” (“Education and Prevention on Trafficking in Human Beings in Estonia”), mida toetas Euroopa Liidu Phare programm CBC 2002. Projekti eesmärk oli läbi viia ennetus-õpetuslik inimkaubitsemise vastane programm kõikides Eesti suuremates linnades. Projekti raames korraldati kooliõpilaste diskussioone ning piirivalvurite, karjäärinõustajate, sotsiaaltöötajate, omavalitsuste ja muid koolitusi, mitte vähem tähtis ülesanne oli pöörata avalikkuse tähelepanu inimkaubitsemise ja -õiguste teemadele.

181. Inimkaubanduse ennetamise ja noorte seksuaalturvalisuse teemadel on MTÜ Living for Tomorrow välja andnud infomaterjale „Kuidas ehitada meie vahele sild?” („How to bridge the gap between us?”) (Põhjamaade Nais- ja Soouuringute Instituudi toetusel), „Pahupidi” („Inside Out”) (Maailma Lastefondi (World Childhood Foundation) toetusel), „Puuduta mind” („Touch me”) (Inglise Eesti Saatkonna toetusel) ning „Kui Sa otsustad minna välismaale tööle, siis soovitage Sul teha seda turvaliselt” (Rahvusvahelise Noorukite organisatsiooni (International Organization for Adolescents toetusel)).

182. Eestis on MTÜ Living for Tomorrow loonud inimkaubanduse ennetamise nõustamistelefoni. Aastatel 2004–2005 rahastasid projekti Ameerika Saatkond Eestis ja Soome Saatkond Eestis, 2005–2006 ka Suurbritannia Saatkond Eestis ja Hollandi

Saatkond Eestis. Aastatel 2007–2009 rahastab nõustamistelefoni Sotsiaalministeerium (180 000 krooni aastas).

183. Laste osalemine ja kaasamine lisaprotokollis eesmärkide täitmisel on oluliseks ülesandeks nii riigile kui ka organisatsioonidele. MTÜ Living for Tomorrow kaasab eri vanuses lapsi ja noori aktiivselt ka seksuaalkasvatuse valdkonnas. Noori haaratakse ennetustöösse vabatahtliku töö korraldamise kaudu. Noorte vabatahtlik töö sisaldab teiste omaealiste toetamist ja nõustamist seksuaalkasvatuse küsimustes. Samuti on koolitatud noori, kes on aidanud kaasa nõustamistelefoni (*hotline*) teenuse osutamisel.

184. Laste kaasamiseks neid puudutavate küsimuste arutamise ning laste õiguste paremaks tagamiseks on moodustatud Lastekaitse Liidu juurde noortekogu, mis koosneb 15–18-aastastest noortest. Noored osalevad konverentsidel ja seminaridel, väljendades oma arvamusi ja seisukohti, lisaks kaasatakse neid lapse õiguste alaste projektide ja programmide ettevalmistamisse.

185. 2007. aasta sügisel korraldas Sotsiaalministeerium koostöös Pelgulinna Lastekaitse Keskusega laste kaasamise seminari, kus käsitleti kolme teemat: laps ja lahusus, lapse osalemine ühiskonnaelus ja laste kehaline karistamine. Seminaril osales 26 noort, sealhulgas poisid ja tüdrukud, eesti ja vene keelt kõnelevad noored, lastekodus elavad noored ning kutseõppes ja gümnaasiumis õppivad noored. Eesmärgiks oli saada laste arvamusi ja ettepanekuid selle kohta, kuidas tagada paremini nende õigusi. Nimetatud projektist on välja kasvanud noorte aktiivrühm, kes kavandab 2008. aastal programmi “Euroopa noored” raames kaasata vähete võimalustega noori ühisseminaride ja suvekoolide kaudu.

186. Sellest, kuidas lapsed näevad ja kogevad vägivalda, tegid Sotsiaalministeerium ja Tartu Ülikool uurimuse „Vägivald ja väärkohtlemine – laste perspektiiv”.

187. Uurimuse kvantitatiivse osa andmed saadi rahvusvahelisest uuringust „Rahvusvahelise õigusrikkumise teine uuring” (International Self Report Delinquency Study; ISRD2). Sellest uuringust võttis osa 1812 indiviidi; 89 klassi 71 koolist, nendest 59 oli eesti ja 12 vene õppekeele koolidest. Peamiselt saadi uuringu kaudu infot siiski koolikiusamise ja -vägivalla kohta, mida õpilased pidasid kõige enam esinevaks vägivalla liigiks.

Tabel 2. Koolikiusamise ohvrikogemused viimase 12 kuu jooksul respondentide hulgas soo ja klassi järgi (N, %) ⁴

		7. klass			8. klass			9. klass		
		Poisid	Tüdrukud	Koos	Poisid	Tüdrukud	Koos	Poisid	Tüdrukud	Koos
On	N	100	81	181	44	49	93	55	43	98
ohver	%	33,1	29,3	31,3	20	18,8	19,3	19,9	16	18
Ei ole	N	202	195	397	176	212	388	221	225	446
ohver	%	66,9	70,7	68,7	80	81,2	80,7	80,1	84	82

⁴ Vägivald ja väärkohtlemine – laste perspektiiv. (autorid: Strömpl, Selg, Soo, Šahverdov 2006).

188. Eesti ja vene õppekeeleka koolide noori võrreldes selgus, et eesti kooli õpilased olid kogenud koolis rohkem kiusamist kui vene õppurid. Lisaks ilmnis veel, et eesti poisid on langenud sagedamini kiusamise ohvriks kui eesti tüdrukud, sellist olulist erinevust ei esinenud aga vene poiste ja tüdrukute vahel.

189. Koolikiusamise ja -vägivalla ennetustööd on asunud koordineerima Haridus- ja Teadusministeerium programmi „Turvaline kool” raames, kuhu on kaasatud ka mittetulundusühingud ning teised organisatsioonid.

190. Lastekaitse Liit on alates 2001. aastast korraldanud koolides projekte ja programme õpetajate ja koolis töötavate spetsialistide koolitamiseks ning laste kaasamiseks vägivalla ennetamisse.

191. Lastekaitse Liit juhib ka üleriikliku programmi „Koolirahu” töörühma. Nimetatud programmi raames kuulutatakse igal õppeaastal koolides välja koolirahu ning tehakse koolidega koostööd koolisisese turvalisuse suurendamiseks. Mittetulundusühingud ja nõustamiskeskused pakuvad koolikiusamise ohvritele psühholoogilist nõustamist ning teevad rühmatöid klassidega, kus kiusamine on probleem. Järjest rohkem võetakse koolidesse tööle psühholooge, sotsiaaltöötajaid ja sotsiaalpedagooge, kes pakuvad lastele tugiteenuseid ka vägivallaprobleemide puhul ning korraldavad koolides ennetustegevust.

192. MTÜ Inimõiguste Instituut viis aastatel 2006 ja 2007 Ida-Virumaal ellu projekti „Noorte poliitika kool”. Projekti raames teavitati gümnaasiumi ja kutsehariduskeskuse õpilasi inimõigustest ning anti neile ülevaade võimalustest õppida ja töötada turvaliselt välismaal.

193. MTÜ Inimõiguste Teabekeskus peab probleemiks, et kuigi Eestis on mitmeid lapseõiguslaseid projekte, on enamik neist ainult eestikeelsed. Inimõiguste Teabekeskus on kritiseerinud, et sotsiaalses reklaamis, sealhulgas lapse õiguste teemalises, on vene keelt kasutatud viimastel aastatel vähe. Samuti on teabekeksus osutanud tähelepanu, et mitme lastega tegeleva organisatsiooni veebilehed ei sisalda teavet vene keeles.

194. MTÜ Inimõiguste Teabekeskus on viinud ellu mitmeid projekte lapse õiguste kaitse valdkonnas. 22. ja 23. veebruaril 2002 korraldati Sillamäel seminar “Mittediskrimineerimise printsiip Eestis: naiste ja laste õigused ning rahvusvaheliste kohustuste täitmine”. Seminari eesmärgiks oli tõsta Kirde-Eesti elanike teadlikkust. 20. jaanuaril 2003 toimus Tallinnas seminar “Võitlus inimkaubanduse vastu Eestis: naised ja lapsed”. Seminaril osalesid ametnikud ja MTÜ-de esindajad, sellega loodi alus omavahelisele koostööle inimkaubanduse valdkonnas. 2004. aastal avaldas teabekeskus eesti- ja venekeelse teatmiku “Inimkaubanduse ennetamine ja tõrjendamine välismaal”.

VI. RAHVUSVAHELINE ABI JA KOOSTÖÖ

195. Justiitsministeerium osaleb Euroopa Kriminaalpreventsiooni võrgustikus (European Crime Prevention Network; EUCPN), sealhulgas seksuaalvägivallale keskendunud veebilehe loomisel. Nimetatud veebileht sisaldab ka alaealiste väärkohtlemise valdkonda ning infovahetust.

196. Teiste riikidega koostöö arendamiseks on Keskkriminaalpolitsei sõlminud raamkoostöölepinguid üldise kriminaalmenetluse kohta, mille hulka kuulub ka lastega kaubitsemise. Näiteks Eesti-Soome vastastikuse abi leping kriminaalmenetluses hõlmab ka lastega kaubitsemise temaatikat. Teised riigid ei ole Eesti politseile vara konfiskeerimiseks taotlusi esitanud.

197. Läänemeremaade Nõukogu liikmena osaleb Eesti ka Läänemeremaade inimkaubandusevastases töörühmas, mille üheks prioriteediks on lastega kaubitsemise ennetamine ja selle vastu võitlemine.

198. Eesti on Läänemeremaade Nõukogu riskilaste töörühma liige ning 2007.-2008. aastal tegutseb Eesti Läänemeremaade Nõukogu riskilaste töörühma eesistujana.

199. Riskilaste töörühm tegutseb peamiselt järgmistes valdkondades:

- 1) seksuaalne ekspluateerimine;
- 2) tänavalapsed;
- 3) hooletusse jäetud lapsed;
- 4) saatjateta ja kaubitsetud lapsed;
- 5) lapsed institutsioonides.

200. Töörühm koostab igaks aastaks tegevusplaani, mille alusel tegutsetakse ning kavandatakse koostööprojekte. Iga liikmesriik on nimetanud kompetentsikeskuse, kes osaleb koostöövõrgustikus oma multidistsiplinaarse meeskonnaga, kellel on eriteadmised seksuaalselt väärkoheldud laste rehabilitatsioonist, tänavalaste taaslõimimisest ühiskonda ning väärkohtlemise ohvrite rehabilitatsioonist ja nõustamisest. Eesti kompetentsikeskuseks osaleb võrgustikus ECPATi liige Tartu Laste Tugikeskus. Ühiselt moodustavad need keskused regionaalse lastespetsialistide võrgustiku.

201. Läänemeremaade Nõukogu riskilaste töörühm on määranud igas riigis ka kontaktisikud. Nendeks on isikud ametkondades, kes vahetavad saatjateta ja kaubitsetud laste juhtumite kohta teavet ning püüavad leida laste abistamiseks kõige kiiremaid võimalusi.

202. Eesti määras lastekaubanduse riikliku kontaktisiku 2004. aastal ning vastutav ametnik töötab Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonnas.

203. Nimetatud töörühm arendab aktiivselt koostööd Venemaa, Ukraina ning Valgevenega laste õiguste tagamise, institutsioonides elavate laste heaolu tagamise, laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamise ning Interneti-turvalisuse valdkonnas.

204. Eesti osales 2006.–2007. aastal koostööprojekti „Laste inimkaubanduse ennetamine ning kaubitsetud laste abistamine“, mis viidi läbi Euroopa Liidu Daphne programmi toel ja mille korraldajaks oli Läänemeremaade Nõukogu juures tegutsev riskilaste töörühm. Programmis osalesid psühholoogid, arstid ja sotsiaaltöötajad seitsmest Läänemere-äärsest riigist: Eestist, Lätist, Leedust, Poolast, Venemaalt, Rootsist, Taanist, Valgevenest, Moldovast ja Ukrainast. Eestist osales kursusel viis lastega töötavat spetsialisti. Nimetatud programmi raames viis Svante Weyler läbi ka 2007. aastal kaardistusprojekti, et saada ülevaadet Läänemere regiooni riikides toimuvast lastega kaubitsemisest. Projekti kokkuvõte ilmus 2008. aasta jaanuaris.

205. 2008. aastal on Läänemeremaade Nõukogu riskilaste töörühmal kavas korraldada Venemaal seminar „Laste ekspluateerimine Internetis ja Interneti vahendusel – võimalik koostöö õigusasutuste ning lastega töötavate professionaalide vahel“.

206. Eesti on osalenud mitmes rahvusvahelises projektis:

- Projekt „Seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil kaubitsetud naiste toetamine, kaitse, ohutu tagasitulek kodumaale ja rehabilitatsioon“, Põhjamaade toetusel (60 000 eurot varjupaikade arendamiseks ja koolitusteks). Projektis oli lisaks naiste kaubitsemise valdkonnale käsitletud ka noorte tüdrukute temaatika.
- Projekt „Narkootikumid, prostitutsioon, inimkaubandus soolisest perspektiivist“, 2004–2005, Põhjamaade Ministrite Nõukogu toetusel (550 000 Taani krooni).
- EQUAL projekt „Prostitutsiooni kaasatud naiste, sh inimkaubanduse ohvrite integratsioon legaalsele tööturule“, 2005–2008, Euroopa Sotsiaalfondi ja Eesti riigi toetusel (9 miljonit Eesti krooni). Koostööriigid Leedu, Saksa, Itaalia, Portugal ja Poola.

207. Inimkaubanduse ja laste seksuaalse kuritarvitamise vastase võitluse oluliseks vahendiks on Euroopa Liidu finantsprogrammid. Näiteks 2003. aastal käivitatud raamprogramm AGIS koondab mitmeid teisi spetsiifilisemaid programme (näiteks programm STOP 1996–2000, mille raames oli Eestis võimalik uurida lasteprostitutsiooni) ning selle eesmärk on arendada politsei- ja õiguskooostööd kriminaalasjades.

208. 2005.–2006. aastal viidi ellu Eesti-Soome koostööprojekt „Ei vägivalle! Tõhusad töövahendid õpetajatele ja lastega töötavatele spetsialistidele Eestis ja Soomes“. Projekt viidi läbi Euroopa Liidu Daphne programmi ning Soome sotsiaal- ja tervishoiu ministriumini rahalisel toel (projekti eelarve oli 122 000 eurot). Projekti rakendas ellu Helsingi Noorte Keskus, mis on Soome riiklik koguduste noorsootöö toetav organisatsioon, Soome Luterliku Kiriku Kirikuvalitsuse kampaania „Vägivallast läbisaamiseni“ raames. Eesti-poolseteks partneriteks olid Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Laste ja Noorsootöö Ühendus, MTÜ Perekooolitusühing Sina ja Mina ning Tallinna Laste Turvakeskus.

209. Projekti raames korraldati laste ja noortega töötavatele inimestele mitmesuguseid koolitusi. Eestis koolitati 30 noortega töötavat spetsialisti kursusel “POIKKI! Noored ja perevägivald”, et õpetada neid aitama perevägivalda kogenud noori.

210. Lisaks viidi õpetajatele läbi juhtkursus „Õpetajate kool”, mille eesmärgiks oli parandada õpetajate suhtlemisoskusi ja vägivalda ennetamise oskusi.

211. Eesti suurim lastekaitseorganisatsioon Lastekaitse Liit teeb tihedat koostööd Soome Mannerheimi Lastekaitse Liiduga ning Päästke Lapsed (Save the Children) Rootsi assotsiatsiooniga. Lisaks on koostöösidemed Läti ja Leedu lastekaitseorganisatsioonidega, kellega on rahvusvaheliste projektide raames korraldatud ühisseminare ning konverentse.

212. Peale selle kuulub Lastekaitse Liit üleeuroopalisse lastekaitse organisatsiooni Eurolaps (EuroChild) ning on ülemaailmse organisatsiooni Rahvusvaheline lastehoolekande foorum (International Forum on Child Welfare; IFCW) liige.

213. Lastekaitse Liit on partner Leonardo Da Vinci ja organisatsiooni Rahvusvaheline haridusühenduste föderatsioon (International Federation of Educative Communities; FICE) koostööprogrammis, mille eesmärk on koolitada Kesk- ja Ida-Euroopas laste hoolekandega tegelevaid juhte ja vahetada teadmisi.

214. Koostööd on arendatud ka Soomes tegutseva arengukoostööd toetava organisatsiooniga PLAN, mis töötab laste õiguste tagamisel eri kultuuride vaatevinklist.

215. Tartu Laste Tugikeskus on rahvusvahelise organisatsiooni ECPAT liige.

Õiguskaitse

216. Eestile on laste müügi, prostitutsiooni ja pornograafia valdkonnas siduvad järgmised rahvusvahelised lepingud:

- ÜRO lapse õiguste konventsioon, jõustus Eesti suhtes 20. novembril 1991;
- ÜRO lapse õiguste konventsiooni laste müüki, prostitutsiooni ja pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll, ratifitseeritud 2. juunil 2004;
- piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsioon ja selle lisaprotokollid nr. 1 ja 2, esimene ja teine protokoll ratifitseeritud 6. novembril 1996, jõustunud 1. märtsil 2003;
- ÜRO piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikut alandava kohtlemise ja karistamise vastane konventsioon, jõustus Eesti suhtes 20. novembril 1991;

- ÜRO piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivne protokoll, jõustus Eesti suhtes 18. detsembril 2006;
- inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon ja selle lisaprotokollid, jõustus 16. aprillil 1996;
- ÜRO rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise konventsioon, vastu võetud 4. detsembril 2002; ratifitseeritud 4. detsembril 2002;
- naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll, alla kirjutatud 20. septembril 2002, ratifitseeritud 10. märtsil 2004;
- konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta; jõustus 20. novembril 1991;
- rahvusvaheline konventsioon naiste ja lastega kauplemise vastu võitlemiseks, jõustus Eesti suhtes 28. veebruaril 1990;
- Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) konventsioon (nr 182) "Lapsele sobimatu töö ja muu talle sobimatu tegevuse viivitamatu keelustamine", ratifitseeritud 13. juunil 2001.

217. Lisaks juhindub Eesti veel järgmistest rahvusvahelistest dokumentidest:

- Euroopa Liidu Nõukogu 19. juuli 2002 raamotsus inimkaubanduse vastu võitlemise kohta (2002/629/JHA);
- Euroopa Liidu Nõukogu raamotsus laste seksuaalse väärkohtlemise ja laste pornograafia kohta (2002/68/JHA);
- OSCE inimkaubandusvastane tegevuskava, 2003. aastast;
- Põhja- ja Baltiriikide avaldus ja soovitused naistekaubanduse kohta, vastu võetud Põhja- ja Baltiriikide välisministrite mitteametlikul kohtumisel 9. aprillil 2003 Stockholmis, Rootsis;
- NATO Parlamentaarse Assamblee resolutsioon 323 inimkaubanduse kohta (2003);
- Euroopa arvutikuritegevusvastane konventsioon, ratifitseeritud 12. mail 2003, jõustus Eesti suhtes 1. juulil 2004.

218. Lisaks Euroopa Nõukogu inimkaubanduse ennetamise konventsiooni allakirjutamisele, valmistub Eesti 2008. aastal ratifitseerima Euroopa Nõukogu puudega inimeste õiguste konventsiooni.